

ADANA NERGİZLİK KÖYÜ TAHTACILARINDA ÖLÜM RİTÜELLERİ

Death Rituals Among Tahtacs of Adana Nergizlik Village

Todesrituale bei den Tahtacı- Aleviten im Dorf Nergizlik in Adana

Adem ŐEN *

ÖZ

Bu çalışmada Adana'nın Karaisalı ilçesine bağlı Nergizlik köyünde yaşıyan Hacı Emirli Ocağına bağlı Tahtacıların ölüm ile ilgili ritüelleri hayatın geçiş dönemleri bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın konusu Tahtacıların ölüm çevresinde oluşturdukları ritüeller ve bu ritüelleri nasıl anlamlandırdıklarıdır. Bu anlamda Nergizlik köyü Tahtacılarının ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası ritüellerinin sembolik, kültürel ve toplumsal anlamları değerlendirilip yorumlanmıştır. Çalışmanın amacı Nergizlik köyündeki Tahtacıların ölümle ilgili ritüelleri nasıl anlamlandırdıkları, bu anlamlandırmaların ne şekilde oluştuğudur. Bunun yanında Nergizlik köyünde Aleviliğın yola girmedeki temel unsurları olan ikrar verme ve musahip olma ritüellerinin günümüzde uygulanmıyor olması Nergizlik köyü Tahtacılarının ölüm ritüelleri üzerinden Alevi kimliklerini anlamlandırmalarında etken olmaktadır. Ölümün bir geçiş dönemi olmasının yanında, ölümle ilgili ritüellerin içinde birçok sembolün bulunması araştırmada bu sembollerin anlamları üzerinde durulmasında etken olmuştur. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Ölümle ilgili ritüeller ve bu ritüellerin ifade ettiği anlamlar konusunda zengin veriler elde edilebilecek katılımcılara ulaşabilmek ve örnekleme belirlemek amacıyla amaçlı örnekleme tekniğı kullanılmıştır. Çalışmanın örnekleme

* MA, Millî Eğitim Bakanlığı Mevlana Ortaokulu, Adana, ademsensu@gmail.com. ORCID: 0000-0001-5395-4033.

Nergizlik köyünde yaşayan 16 katılımcı ve Tahtacıların ölümle ilgili ritüellerinde bulunan dikme dedeyle birlikte toplam 17 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların hepsi yaşamlarının belli dönemlerinde Tahtacıların geleneksel mesleği olan tahtacılık işiyle uğraşmış ya da uğraşmaktadır. Çalışmada verileri toplamak için yarı katılımlı gözlem ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme teknikleri kullanılmıştır. Katılımcılardan elde edilen verilere göre Nergizlik köyü Tahtacılarının ölümle ilgili inanışlarının içinde birçok ritüelin olduğu ve bu ritüellerle ilgili anlamlandırmaların belirli bir süreç içinde toplumsal etkileşim dahilinde olduğu sonucuna varılmıştır. Nergizlik Tahtacılarının; ölümle ilgili ritüellerinde birçok geleneğin korunduğu, bununla birlikte bazı ritüellerin geçmişten günümüze değişimler geçirdiği, musahipli talibin ölümü üzerine yapılan kurban ritüelinin günümüzde yapılmaması gibi bazı ritüellerin yok olduğu ve bazı ritüellerin de yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tahtacılar, geçiş dönemleri, ölüm ritüelleri, sembol, Nergizlik.

ABSTRACT

In this study, the death-related rituals of the Tahtacıs of the Hacı Emirli Ocağı living in the Nergizlik village of Adana's Karaisalı district were evaluated in the context of transition periods of life. The subject of the study is the rituals that Tahtacıs create around death and how they give meaning to these rituals. In this sense, the symbolic, cultural and social meanings of the before, during and after death rituals of the Tahtacıs of Nergizlik village were evaluated and interpreted. The aim of the study is how Tahtacıs in Nergizlik village interpret the rituals related to death and how these meanings are formed. In addition, in the village of Nergizlik, the rituals of *ikrar* and *musahiplik*, which are the basic elements of Alevism in entering the path, are not practiced today. This is a factor in the Tahtacıs in Nergizlik village giving meaning to their Alevi identity through death rituals. In addition to death being a transition period, the presence of many symbols in death-related rituals has been a factor in focusing on the meanings of these symbols in the research. Qualitative research method was used in the study. Purposive sampling technique was used to reach participants from whom rich data could be obtained about death-related rituals and the meanings of these rituals and to determine the sample. The sample of the research consists of 16 participants living in Nergizlik village and a total of 17 participants, including Dikme Dede, who takes part in the death-related rituals of Tahtacılar. All of the participants have been or are engaged in tree cutting, which is the traditional profession of Tahtacıs, at some point in their lives. Semi-participant observation and semi-structured in-depth interview techniques were used to collect data in the study. According to the data obtained from the participants, it was concluded that there are many rituals in the beliefs of the Tahtacıs of Nergizlik village regarding death and that the meanings related to these rituals are formed within social interaction in a certain process. It has been observed that Nergizlik Tahtacıs have preserved many traditions in their rituals related to death, but some rituals have changed from past to present. It has been concluded that some rituals, such as the sacrifice ceremony performed upon the death of the Musahip individual, have disappeared, and some rituals are in danger of extinction.

Keywords: Tahtacıs, transition periods, death rituals, symbol, Nergizlik.

ZUSAMMENFASSUNG

In dieser Studie werden die todesbezogenen Rituale der im Dorf Nergizlik im Bezirk Karaisalı in Adana ansässigen Tahtacı-Aleviten des Hacı-Emirli-Ocaks in Bezug auf den Übergang zwischen verschiedenen Lebensabschnitten untersucht. Gegenstand der Studie sind die Rituale, die die Tahtacıs rund um den Tod geschaffenen haben, sowie die Bedeutung, die sie diesen Ritualen zuschreiben. In diesem Sinne wird eine Auswertung und Interpretation der symbolischen, kulturellen und sozialen Bedeutungen der Rituale vorgenommen, die von den Tahtacıs im Dorf Nergizlik vor, während und nach dem Tod praktiziert werden.

Ziel der Studie ist es, herauszufinden, welche Bedeutung die Tahtacıs von Nergizlik ihren todesbezogenen Ritualen geben und wie diese Bedeutungsgehalte sich herausgebildet haben. Der Umstand, dass zwei zentrale Rituale, nämlich das Ablegen des Bekenntnisses und das Schließen einer Weggemeinschaft, beide Grundpfeiler des Alevitentums hinsichtlich des Eintritts in den Weg, im Dorf Nergizlik heute nicht mehr praktiziert werden, trägt dazu bei, dass die hier ansässigen Tahtacı ihrer alevitischen Identität durch Todesrituale einen Sinn geben. Der Tod ist eine wichtige Übergangsphase, und todesbezogene Rituale enthalten zahlreiche Symbole, weshalb sich die Studie auf die Bedeutung dieser Symbole konzentriert. Die Studie basiert auf einem qualitativen Forschungsansatz. Um Teilnehmer zu erreichen, von denen aussagekräftige Daten über todesbezogene Rituale und die durch diese Rituale ausgedrückten Bedeutungen gewonnen werden konnten, und die Stichprobe zu bestimmen, wurde die Technik der gezielten Stichprobenziehung angewendet.

Die Stichprobe der Studie umfasst 16 Teilnehmer, die im Dorf Nergizlik leben, und 17 Teilnehmer insgesamt, wenn auch der dikme dede einbezogen wird, der bei den todesbezogenen Ritualen der Tahtacı im Dorf anwesend ist. Alle Teilnehmer waren oder sind in bestimmten Lebensphasen mit der Holzverarbeitung, dem traditionellen Beruf der Tahtacı („Holzarbeiter“), beschäftigt. Zur Datenerhebung im Rahmen der Studie wurden partiell teilnehmende Beobachtung betrieben und teilstrukturierte Interviews durchgeführt. Die von den Teilnehmern erhobenen Daten führen zu dem Schluss, dass es im Glauben der Tahtacı des Dorfes Nergizlik hinsichtlich des Todes diverse Rituale gibt und dass die mit diesen Ritualen verbundenen Bedeutungsgehalte sich innerhalb von Prozessen der sozialen Interaktion herausgebildet haben. Zudem erlaubt die Studie den Schluss, dass die Tahtacı von Nergizlik in ihren todesbezogenen Ritualen viele Traditionen bewahren, dass sich jedoch einige Rituale im Laufe der Zeit verändert haben und einige, wie z.B. das Opferritual, das nach dem Tod eines Talıbs, der einen Weggefährten hat, durchgeführt wird, ausgestorben sind oder aber vom Aussterben bedroht sind.

Schlüsselwörter: Tahtacı-Aleviten, Übergangsphasen, Todesrituale, Symbol, Nergizlik.

Giriş

Bu çalışmada Adana'nın Karaisalı ilçesine bağlı Nergizlik köyünde yaşayan Tahtacıların ölüm ritüelleri ele alınmaktadır. Nergizlik köyünde yaşayan Tahtacıların çoğunlukla dış evlilik yapmamaları kendilerine özgü inanışlarını günümüze kadar koruyabilmelerini ve bunları sonraki kuşaklara aktarabilmelerini sağlamıştır. Ölümle ilişkili inanışlar ve ritüeller geçmişten günümüze özgün durumlarını koruyarak gelebilmiştir. Günümüz için ölüm ritüelleri Tahtacı kültürü bağlamında icra edilmektedir.

Tahtacılar, Anadolu'da yaşayan Alevi gruplardan biri olup geçimlerini orman işçiliğinin yapılabildiği bölgelerde ağaç keserek ve bu ağaçlardan tahta çıkarmak suretiyle sürdürmüşlerdir. Geçmişte göçer evli bir yaşam tarzını benimsemiş olan Tahtacılar, çeşitli nedenlerle günümüzde yerleşik hayata geçmişler ve tahtacılık dışında farklı mesleklere de yönelmişlerdir (Çıblak, 2005: 30). Tahtacı kelimesi; bir mesleğin ya da yapılan bir işin adı olmaktan çok, bir inanç biçimini ifade eden bir kavram olarak kullanılmaktadır. Tahtacı olarak tanımlanan bu grup, Çanakkale Kaz Dağları'ndan başlamak suretiyle çoğunlukla kıyı şeridi boyunca olmak üzere güneye doğru ilerleyen bir çizgide Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Antalya, Mersin ve Adana dağlarında ya da anılan yerleşim bölgelerinin dağ eteklerinde yaşamlarını sürdüren Alevi inançlı bir gruptur (Biçen, 2005: 99).

Tahtacılar, Alevi şemsiye kavramı içinde değerlendirilen sosyal bir grup olup Anadolu'daki diğer Alevi gruplar gibi ocak merkezli bir yapılanmaya sahiptir. Ocak ya da dede ocağı, soyu On İki İmamlar yoluyla Ehlibeyt'e kadar uzanan ve karizmatik bir inanç önderi adına kurulan bir yapıyı ifade etmektedir. Bu yapıda ocağa bağlı bir talip ve hiyerarşiye göre ocak topluluğu bulunmaktadır. Ocakların temsilcileri karizmatik bir inanç önderinin soyundan gelmekte ve "pir", "mürşit" ya da "dede" olarak adlandırılmaktadır. Ocak yapılanmasının kendi içinde ve diğer ocaklarla bir hiyerarşisi bulunmaktadır. Kimi yörelerde "rehber, pir ve mürşid" isimleri ile tanımlanan her ocağın takip ettiği bir süreklilik ya da erkan sistemi bulunmaktadır (Ersal, 2016a: 41). Tahtacıların iki ocakları bulunup biri Aydın'ın Germencik ilçesine bağlı Kızılcapınar köyündeki Hacı Emirli Ocağı, diğeri ise İzmir'e bağlı Narlıdere'deki Yanyatır Ocağı'dır. Bu ocaklar arasında Anadolu'daki diğer ocaklarda olduğu gibi hiyerarşik bir yapılanma söz konusu değildir. Bir dedenin altında ya da üstünde herhangi bir dede bulunmamaktadır (Coşkun, 2013: 41).

Araştırma alanı olan Nergizlik, Adana'nın Karaisalı ilçesine bağlı olup Tahtacıların yaşadığı bir köydür. Köyün sakinleri daha önce Pamukalanı denilen bir yerleşim yerinde yaşarken bugünkü yerleşim yerlerine 1920'li yılların başında göç etmişlerdir. Köyde yaşayanlar çoğunlukla "Aydınlı"¹ olarak tanımlanan bir gruba dahildirler, bunun dışında "Üstürgeli" olarak tanımlanan gruplar da bulunmaktadır. Nergizlik köyü Tahtacıları, Hacı Emirli Ocağı'na bağlıdır. Köydeki Hacı Emirli sülalesinden olanlar ocaklı aileler olup, geri kalan sülaleler talip topluluğudur (K5, K7, K8, K17). Günümüzde Nergizlik köyünde ocaklı aileler bulunmakla birlikte herhangi bir cem icra edilmemektedir. Cem ritüeliyle ilişkili olarak ölünün kırkı ve yılında yapılan Dardan İndirme ritüelindeki süpürge, el suyu ve sofrta hizmetleri cem ibadetinin günümüzde yaşayan bölümleridir. Bu hizmetler Alevilik ve Bektaşilikte kapsamlı bir erkan ve ritüele sahiptir. Bunlardan sofrta hizmeti, cemde on iki hizmetten biri olup bu hizmetin gerçekleştirilmediği cem ritüeli bulunmamaktadır. Bu bakımdan cem ritüellerinde sofrta kutsanmakta hatta ritüellerde erkan, kurban ve sofrta üzerinden yürütülmektedir (Akın ve Baharlı, 2022: 64). Süpürge hizmeti de Alevilikte cem ritüellerinde gerçekleştirilen on iki hizmetten biridir ve cemlerin başlangıcında, post ve sofrta hizmetleri görülmeden önce ve bu hizmetlerin gerçekleştirilmesinden sonra icra edilmektedir (Akın ve Baharlı, 2022: 79). Cem ritüellerinde birden çok gerçekleştirilen inanç pratiklerinden biri de el suyu hizmetidir. Bu hizmet sofrta hizmetlerinden önce icra edilmektedir (Ersal, 2013: 261). Alevilik ve Bektaşilikte önemli bir yere sahip bu hizmetlerin Nergizlik köyü Tahtacılarında ölüm sonrası ritüelleri içinde icra edilmesi Nergizlik köyü Tahtacılarının kendilerini Alevi kimliğiyle anlamlandırmalarında önemli bir yere sahiptir.

Çalışmanın konusunu, ritüellerini Alevi inanç sistemi içerisinde anlamlandıran Hacı Emirli Ocağı'na bağlı Nergizlik köyündeki Tahtacıların hayatın geçiş dönemlerinden olan ölüm ve ölüm ritüellerine yükledikleri anlamlar oluşturmaktadır. Çalışmada

1 Yörede kullanılan Aydınlı ifadesi, daha çok Yörük grupları tanımlamak üzere kullanılan bir ifadedir. Ancak bu çalışmada kullanılan Aydınlı ifadesi Hacı Emirli Ocağına bağlı Adana'dan Aydın'a gidip bir süre o bölgede yaşamış ve tekrar Adana'ya dönmüş bir Tahtacı grubu olan Aydınlı oymağını ifade etmektedir.

ölüm ritüelleri; ölüm öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere üç bölümde incelenmiştir. Ölüm öncesi ritüelleri iki aşamada ele alınmıştır: Birinci aşamada hayvanlarla, rüyalarla, görünmeyen varlıklarla, yiyecek ve içeceklerle ilgili ölümü düşündüren ön belirtiler üzerine gerçekleştirilen ritüeller sembolik anlamlarıyla birlikte ele alınmıştır. İkinci aşamada ise yapıldığında ya da yapılmadığında ölüm getirdiğine inanılan ve bu ölümü uzaklaştırmak adına yapılan ritüeller ve bunlara katılımcıların yüklediği anlamlar ele alınmıştır. Ölüm sırası ritüelleri; ölüm anında ölü üzerinde yapılan uygulamaları, ölümün gerçekleştiği mekanla ilgili uygulamaları, cenaze namazı ve definle ilgili uygulamaları ve bunlara katılımcıların yüklediği anlamların neler olduğunu kapsamaktadır. Ölüm sonrası ritüelleri ise ölünün toplumsal birliktelik içinde anıldığı ritüellerin ve bunlara katılımcıların yüklediği anlamların neler olduğunu kapsamaktadır. Katılımcıların ölüm öncesi, sırası ve sonrası gerçekleştirdikleri bu ritüeller çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı Nergizlik köyünde yaşayan Tahtacıların ölüm ritüellerinin neler olduğunu belirlemek ve bu ritüellerin katılımcıların anlam dünyasında nasıl bir yer edindiğini anlamaktır. Bunun yanı sıra Nergizlik köyünde yaşayan Tahtacıların Alevi kimliklerini ölüm ritüelleri üzerinden anlamlandırmaları bu bulguların literatüre kazandırılmasını önemli kılmaktadır.

Çalışmada ölüm, hayatın geçiş dönemleri bağlamında ele alınmıştır. İnsan yaşamının üç önemli geçiş dönemi bulunmaktadır. Bu geçiş dönemleri doğumla başlayıp evlenmeyle devam eden ve ölümlle biten bir süreci kapsamaktadır. Üç önemli geçiş döneminin içerisinde çeşitli görenek, ritüel, tören, dinsel ya da büyüsel işlemler toplanmakta ve bunlar doğum, evlenme ve ölüm gibi geçişleri yönetmektedir. Geçiş dönemlerinde yapılan uygulamaların tamamının amacı bireyin yeni durumunu kutlamak ve kutsamak, bunun yanında bireyi geçiş dönemleri sırasında yoğunlaştığına inanılan zararlı etkilerden ve tehlikelerden korumaktır (Örnek, 1971: 11). Ölümle ilgili ritüellerin içinde birçok sembolün bulunması, çalışmada bu sembollere de vurgu yapılmasında etken olmuştur. Nitekim ritüel eylemler, her durumda sembolik unsurlara sahip olmaları bakımından teknik eylemlerden farklı bir özellik taşımaktadır. Bir anlamı olan her şey semboldür ve sembol tarafından ifade edilen her şey anlamdır (Radcliffe-Brown, 1952, aktaran Goody, 2018: 38). İçerisinde birçok

sembolü barındıran ritüel; herhangi bir amaca uygunluk açısından düzenlenmemiş ve değiştirilmesi çok zor unsurları içinde barındıran, çok belirgin bir düzene sahip her türlü eylemdir. Her tür davranış belli bir tarzda tekrarlanabilir bir biçime sokulduğunda bu anlamda bir ritüel haline dönüşüyor demektir. Bir eyleme dini ritüel denilmesi için söz konusu eyleme ayrıca çoğunlukla rasyonel olmayan, mistik ya da doğaüstü denilen ve deneyle kanıtlanması zor olduğu bilinen bir araç-amaç ilişkiseliliği de atfedilmiş olunmaktadır (Nadel, 1952, aktaran Goody, 2018: 47). Nergizlik köyündeki ölüme ilişkin ritüeller de içerisinde inançsal birçok unsuru barındıran, Tahtacı topluluğunu inançsal özellikleriyle geleceğe taşıyan bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm araştırmanın kapsam ve yönteminin belirlendiği bölümdür. İkinci bölüm Tahtacıların ölüm öncesi icra ettikleri ritüelleri kapsamaktadır. Üçüncü bölüm Tahtacıların ölüm sırası ve devamı ritüellerini içermektedir. Dördüncü ve son bölüm ise Tahtacıların ölümlerini andıkları ölüm sonrası ritüellerini içermektedir.

1. Yöntem

Çalışmanın konusunu Nergizlik köyü Tahtacılarının ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası ritüelleri ve bunlara dair anlamlandırmaları oluşturmaktadır. Katılımcıların ölümle ilgili ritüellerinin ne olduğunu anlamak ve bu ritüellere yükledikleri kültürel anlamlandırmaları kayıt altına almak araştırmada amaçlanmıştır. Bu anlamda araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Tahtacıların ölüm ve ölümle ilgili ritüelleri nasıl anlamlandırdığı, ölüm ritüellerinin hangi durumlarda gerçekleştirildiği ve ölüm ritüellerinin katılımcıların anlam dünyalarında nasıl bir yere sahip olduğunu anlamının yolu nitel araştırma yöntemiyle çalışma yapmaktan geçmektedir. Bunun başlıca nedeni ise nitel araştırma yaklaşımında insan davranışlarının insanların içinde bulunduğu ortam içinde ve çok yönlü olarak anlamaya çalışmanın gerekliliğidir. Nitekim insan davranışları ancak bütüncül ve esnek bir yaklaşımla araştırılabilir. Bu yaklaşımda araştırmaya dahil olan bireylerin görüşleri ve deneyimleri büyük önem taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 33).

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada verileri toplamak için yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme ve yarı katımlı gözlem tekniklerinden yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme soruları, araştırma problem cümleleri altında sıralanmıştır. Araştırmanın temel problem cümlesi olan “Tahtacı Alevileri ölümü nasıl adlandırmaktadır ve anlamlandırmaktadır?” sorusundan hareketle katılımcılara birinci aşamada ölüm öncesine dair inanışların sonucunda gerçekleştirilen ritüellerin ne olduğu ve bunların kültürel anlamlarına ilişkin sorular sorulmuştur. İkinci aşamada ölüm sırasında uygulanan ritüeller; ölüm olayının başladığı andan cenazenin defni de dahil olmak üzere içerisinde ölünün yıkanması, giydirilip kefenlenmesi, cenaze namazı, ölünün taşınması ve defnedilmesini kapsayan konuların bulunduğu sorular sorulmuştur. Üçüncü aşamada ise ölen kişi ile ilgili ölüm sonrasında icra edilen bir ritüelin olup olmadığı sorulmuştur. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme soruları her katılımcıya tekrarlayan ve yüz yüze yapılan görüşmeler çerçevesinde sorulmuştur.

Araştırmada kullanılan diğer veri toplama tekniği olan yarı katımlı gözlem tekniğiyle katılımcıların hangi ritüellere katıldıkları, hangi ritüeli nasıl gerçekleştirdikleri ve bu ritüeller sırasındaki davranışları gözlenip kayıt altına alınmıştır. Nergizlik köyündeki Tahtacıların ölümle ilgili ritüellerine aktif katılım gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda cenaze törenlerine katılmış, cenaze ritüelleri ve defin ritüellerinde bulunulup katılımcıların davranışları gözlenerek notlar alınmıştır. Ayrıca ölüm sonrası icra edilen ve katılımcıların çok önem verdiği dardan indirme ritüelinde bulunulmuştur. Tahtacı kültüründe bayram arifesinde gerçekleştirilen mezar etrafına “sofra serme” ve “saçı yapma” geleneklerini gözlemek adına 8 Temmuz 2022 tarihinde Kurban Bayramı arifesinde, inancı yaşayan zümre ile mezar ziyareti gerçekleştirilmiş ve burada yapılan ritüeller de gözlenerek kayıt altına alınmıştır.

Çalışmada amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Adana'nın Karaisalı ilçesine bağlı Nergizlik köyünde yaşayan Hacı Emirli Ocağına mensup 10'u kadın 6'sı erkek Tahtacı katılımcılardan oluşmaktadır. Tahtacıların ölümle ilgili bazı ritüellerinde bulunan dikme dedeyle birlikte katılımcılar toplam 17

kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların en küçüğü 41, en büyüğü 83 yaşında olup tamamı yaşamlarının belli bölümlerinde geleneksel meslekleri olan tahtacılık işiyle meşgul olmuşlardır. Örneklemin özellikleriyle ilgili bilgileri içeren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Örneklem tablosu						
Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Meslek	Eğitim Durumu	Hane Geliri
K-1	Erkek	62	Evli	Kesimci	İlkokul	7500
K-2	Kadın	62	Evli	Kesimci	İlkokul	7500
K-3	Kadın	76	Evli	Ev Hanımı	Okur yazar değil	7500
K-4	Kadın	62	Evli	Ev Hanımı	Okur yazar değil	7000
K-5	Erkek	83	Evli	Emekli	İlkokul	7500
K-6	Erkek	69	Evli	Emekli	İlkokul	7000
K-7	Erkek	78	Evli	Öğretmen	Üniversite	9500
K-8	Erkek	78	Evli	Emekli	İlkokul	7500
K-9	Kadın	68	Evli	Kesimci	İlkokul	7500
K-10	Kadın	74	Evli	Kesimci	Okur yazar değil	7000
K-11	Kadın	63	Dul	Kesimci	İlkokul	8500
K-12	Kadın	41	Evli	Kesimci	İlkokul	8000
K-13	Kadın	76	Dul	Ev Hanımı	Okur yazar değil	7500
K-14	Kadın	41	Evli	Ev Hanımı	İlkokul	8000
K-15	Kadın	59	Evli	Kesimci	İlkokul	8000
K-16	Erkek	67	Evli	Dikme Dede	İlkokul	7500
K-17	Erkek	69	Evli	Kesimci	Lise	7500

Araştırma alanında veri toplama süreci 27 Nisan 2022 tarihinden sonra başlamıştır. 6 Mayıs 2022 tarihinde Hıdırellez Bayramı'nın olduğu günde görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşme bir saat sürmüştür. Bundan sonraki görüşmeler de 50 dakika ile 120 dakika arasında sürmüş olup görüşmeler sohbet havasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların izniyle ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler aralıklarla yapılmış olup Tahtacılar için önemli sayılan günler olan Hıdırellez, bayram arifeleri, ölünün kırkı ve ölünün yılı gibi zamanlarda ayrıca gerçekleştirilmiştir. Çalışmada etik kurallara dikkat edilip katılımcı bilgileri anonim tutulmuştur. Bu anlamda katılımcılara K1, K2... şeklinde kodlar verilmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler, Spradley'in veri analizini somutlaştırdığı aşamalarla analiz edilmiştir. Buna göre veri notlarının tekrarlayan okumaları yapılmıştır. Bu veriler düzenlenip sınıflandırılmıştır. Düzenlenen veriler ve araştırmada elde edilen öznel anlamlarla ilgili notlar yeniden düzenlenip inşa edilmiştir. Düşünceler arasındaki mantıksal benzerlikler bir araya getirilip kümelere ayrılmıştır. Katılımcılardan elde edilen verilerdeki cümleler arasındaki benzerlik ve farklılıklar karşılaştırılmış ve gruplar halinde düzenlenmiştir. Gruplar yeniden düzenlenerek kapsamlı ve bütünleştirici temalarla bağlantılandırılmıştır (Neuman, 2014: 327-328). Spradley'in bu veri analiz yöntemine uygun olarak katılımcılardan elde edilen ham veriler metin haline dnştrlp araştırma problem cümleleri altında bir araya getirilmiştir. Araştırma problem cümleleri altında bir araya getirilen veriler açık kodlama, eksen kodlama, selektif kodlama süreçlerine tabi tutulmuş ve temalar elde edilmiştir. Tüm bunların sonucunda ulaşılan ereyle veriler analiz edilmiştir.

2. Nergizlik Tahtacılarında lm ncesi Ritüelleri

2.1. lm Düşündüren n Belirtiler

İnsanlığın yerleşik hayata geçmesiyle birlikte ölüm belli zamanlar içinde öngörülebilir bir olay haline gelmiştir. Böylelikle lm öngörebilen insan; dua etme, ölümü sırasında diğer kişilerle iletişim kurabilme ve en önemlisi ölüm olayını ritüele dönüştürebilmek için fırsat bulabilmiştir. Ölmenin ngrlebilirliği bilincine varmış olan insanlar, ölümü öbür dünyaya yapılan bir yolculuk olmasının yanı sıra yaşanılan dünyada deneyimlenmiş bir olgu olarak görmüşlerdir. Böylelikle köylü toplumu doğal ya da kişisel, ölümü işaret eden birtakım sembollere dönük bir inanç geliştirmiştir. lmle ilgili bu semboller arasında tarımla ilgili birtakım etkinlikler, diş ağrısı, düşme, rüyalarda görülen belirtiler; köpeklerin uluması, tavukların ya da baykuşların ötüşleri ve bu canlıların farklı davranışları insanlara ölümü düşündüren işaretler olmuştur. Bunların yanında yıldız kayması, aynanın kırılması ya da yanakların kaşınması gibi birçok işaret, ölümün geleceğine ilişkin bilgiler veren sembolik durumlar olabilmektedir (Kellehear, 2012: 126-129). Araştırmaya katılanlardan elde edilmiş verilere göre günlük hayatta ölümü haber eden olay veya durumlar gözlemlenebilmektedir.

2.1.1. Hayvanlarla İlgili Ön Belirtiler

Hayvanların alışılmış davranışlarının dışında davranışlar sergilemesi ölümün ön belirtisi olarak sayılmaktadır. İnsanlarda bulunmayıp hayvanlarda var olduğuna inanılan kimi sezgi yetenekleri, hayvanların davranışları, kimi hayvanlara yüklenen uğurlu olma ya da uğursuz olma durumları hayvanlarla ilgili inanışların oluşmasında etkili olmuştur (Örnek, 1971: 15). Ölümün zamanı ve yeri kesin olarak kestirilemediği için insanlar bu belirsizlikler karşısında doğayı anlamlandırma yoluna gitmişler, fiziksel çevreden hareketle çeşitli kavramlar üretmişlerdir. Ölüm habercisi olan bu hayvanlar da bu anlamlandırma sonucunda oluşmuştur (Sağır, 2017: 170). Nergizlik köyü Tahtacıları, bazı hayvanların davranışlarını ölümün ön belirtisi saymaktadırlar.

Katılımcılar, köpeğin ulumasını uğursuz saymaktadırlar. Ancak bu her uluma için geçerli değildir. Köpeğin akşama doğru birden çok uluması (K11), sürekli belli bir yöne ve yere doğru uluması (K2) ölüm habercisi olarak kabul edilmektedir. Köpeğin gözünde perde olmadığından ölüm olayının (K5, K12) ona malum olacağı, bu hayvanın ölümü önceden sezdiğine dair inancı geliştirmiştir.

“Köpek uluduğu zaman da iyi saymazlar mutlaka bir ölüm haberi mutlaka getirir. İlle bir cenaze olur.” (K4, K8).

Köpeğin normalinden farklı davranışlar sergilemesinin, özellikle de ulumasının ölüm haberi verdiğine dair inançtan dolayı bu ölüm haberini engellemek adına bazı ritüellere başvurulmaktadır. Bu ritüellerin başında soğan kırıp onu köpeğin üstüne doğru atmak gelmektedir (K2, K10, K12, K13, K14, K15). Soğanın köpeğin üstüne atılmasında maksat, köpeğin ulumasından kaynaklı gelmesi muhtemel acı haberin soğanın acısıyla birlikte uzaklaştırılmasıdır. Bunun yanında *“Git öte yana, senin uluduğun ne, şimdi onun zamanı mı, kime uluyon sen, kimi çağırıyor, dirik. Hindi onun zamanı mı kimi bekleyip de uluyon sen deyip onunula gonusuruz.”* (K13) şeklinde katılımcının belirttiği gibi köpeğin azarlanması ya da köpeğe yemek verip (K8) onu oradan uzaklaştırmaya çalışmak da köpeğin vereceği olumsuz haberleri engellemek adına yapılan uygulamalardır.

Araştırma alanında ölüm haberi veren bir diğer hayvan çakaldır. Çakalın tıpkı köpek gibi uluması Tahtacılar tarafından ölüm sembolü olarak kabul edilmektedir. Tahtacıların ormanlık alanlarda yaşamaları bu hayvanla sık karşılaşmalarına neden olmaktadır. Çakalın kısık ve kesik sesler çıkarması ölüme yorulmazken, uzun

uzun uluması ölüm haberi veren bir sembol olarak değerlendirilmektedir. Çakalın ulumasından kaynaklı gelebilecek kötü haberi uzaklaştırmak için de köpek örneğinde olduğu gibi birtakım ritüellere başvurulmaktadır. Acı soğan kırıp atmak (K2), uluduğu yere doğru ekmek atmak (K8) çakalın ölüm haberi getirmesini önlemek adına yapılan uygulamalardır. Bu uygulamalarda iki temel mantık vardır: Köpek ve çakala acı soğan atarak “*Çini çiniyi söker.*” kuralına uyulmaktadır. Ekmek atmak ise bir tür kansız kurbandır. O varlıktan gelecek zararları kansız kurban yoluyla defetmek amaçlanmaktadır.

Ölüm sembolü olan, ölüm habercisi olarak düşünülen hayvanlardan en önemlilerinden birisi de baykuştur. Günlük hayatta köy içinde yaşamayan, çoğunlukla yıkık ve virane yerlerde yaşayan baykuşun köyün içine gelmesi Tahtacılar tarafından olumsuz karşılanmakta ve baykuşun konduğu yer ile baykuşun ötüşüne olumsuz anlamlar yüklenmektedir. Katılımcıların ifadelerinde yer aldığı üzere baykuş ancak bir ölüm haberi vereceği zaman yerleşim yerinin içine gelmektedir (K1, K3, K6, K8, K9, K11, K12, K14, K15). Katılımcıların baykuşun davranışlarına verdiği anlamlar farklılıklar gösterebilmektedir. Kimi katılımcılar için evin damına konup öten baykuş herhangi bir yerden ölüm haberi veren (K5, K9, K11) bir anlama sahipken, kimi katılımcılar için ise evin bacasına konup öten baykuş konduğu o evin ocağını tamamen yok edeceği anlamına sahiptir (K1, K2). Baykuşun getirebileceği ölümü engellemek adına birtakım uygulamalara başvurulmaktadır:

“İyimize gelmez, kötü haber gelecek diye düşünürük. Baykuşu öttüğü yerden govarık. Gıvırrum onu. Daş atarım, kişilerim, odun adderrım, yanan odun atarsan iyi olur” (K3).

“Baykuş öterse evin karşısında gece seni uyandırıyor ya acı soğanı kırıp atıyon uluduğu tarafa, soğanı kırıp onun öttüğü yere atarız. Umup umacağın bu olsun, deye soğanı kırıp atıyong çek git, diye” (K10).

Adana yöresinde, öten baykuşun getireceği felaketten korunmak için baykuşa taş atma, yanan odun (eska, isgee) atma uygulaması yaygın olarak yaşamaktadır. Ateşin temizleyici, kötü ruhları uzaklaştırıcı bir özelliği bulunmaktadır. Bunun yanında ateş ocağı ve evi temsil ederek yaşam ve dirliliğin sembolü olarak kullanılmaktadır. Baykuşun öterken kötü niyetle ötmesini engellemek de düzenin sembolü olan ateşle yapılmaktadır (Çeribaş, 2004: 177).

Tahtacıların baykuşu ölüm haberi verdiğiinden dolayı kovmaları ise, ölüm ruhunun vermesi muhtemel zararlardan korunmakla ilişkilidir. Baykuşun evin bacasında ötmesi anında kovulmasıyla birlikte baykuşun ölüm ruhuna öncülük etmesi de engellenmektedir (Selçuk, 2005: 215). Tahtacılar, baykuşun ölüm haberi vereceği sırada kovulmasında ucu yanan ateş kullanmaktadırlar. Bu ateşin koruyucu ve arındırıcı bir araç olarak ölümü engelleyebileceği değerlendirilmektedir (Selçuk, 2005: 272-273).

Araştırma alanında horozun vakitsiz ötmesi, alışılmışın dışında gece ötmesi; tavuğun horoz gibi ötmesi ölüm haberi veren unsurlar arasında kabul edilmektedir (K3, K6, K8, K10, K12). *“Horuz aşamdan öttü mü göz geçer, derler. Bazısı iyi saymaz. Gece öddü müydü iyi saymazlar.”* (K3). Horozun ve tavuğun alışılmadık davranışları sonucunda hiç zaman kaybedilmeden boyunları kesilmektedir. Bu uygulama sayesinde bu hayvanların verebileceği ölüm haberi engellenmeye çalışılmaktadır.

Nergizlik köyü Tahtacıları ölüm haberi verdiğiine inandıkları hayvanları, belirli özellikleri ile diğer hayvanlardan ayırmaktadırlar. Uluma şekliyle köpek ve çakal; ötme biçimi, yeri ve zamanıyla baykuş; ötme zamanıyla horoz ve tavuk ölüm haberi veren hayvanlar arasında sayılmaktadır. Bu hayvanların normalin dışındaki davranışları ölüme yorulur iken bunların deneyimlemiş yaşantılar olduğu katılımcılar tarafından belirtilmektedir. Katılımcıların ölüm haberi veren hayvanlar üzerindeki anlamlandırmaları onların olay ve nesnelere genelleyici anlamlar yüklemelerinden ziyade kişisel yaşantıları çerçevesinde anlam yüklediklerini ortaya koymaktadır. Ölümü haber veren bu hayvanların getirebileceği olumsuzlukları önlemek adına günümüzde de birtakım ritüellere ve uygulamalara başvurulmaktadır.

2.1.2. Rüyayla İlgili Ön Belirtiler

Bireylerin günlük hayattaki yaşantıları, istekleri ve hayalleri rüyaların şekillenmesinde etkili olan unsurlardandır. Bunlar, rüyalara doğrudan yansiyabileceği gibi bu yaşantı ya da arzular bir sembole dönüşerek de rüyalara yansiyabilmektedir. Günlük hayattaki toplumsal etkileşim rüyaların oluşmasında etkili olmakta ve bireylerin günlük yaşama ilişkin algılarını etkilemektedir. Kimi rüyalar bireyleri sevindirirken kimi rüyalar da bireyleri endişe ve korkuya sevk etmektedir (Eren, 2010: 1076). Bir sembol diline dönüşen rüya, günlük hayattaki konuşma dilinden farklı bir içeriğe sahip olup bu sembol dilinde gerçek zaman ve mekân önemini yitirirken anlam ve çağrışımlar önem kazanmaktadır (Fromm, 1992: 18).

Katılımcılar gördükleri rüyaların gerçek olduğuna ve bu rüyalarda yaşananların günlük hayatı etkilediğine inanmaktadırlar (K1, K2, K3, K6, K7, K10, K11, K12, K13, K14). Bu anlamda kimi rüyalar iyiye yorumlanırken kimi rüyalar da kötüye yorumlanmaktadır. Rüya-ölüm ilişkiselliğinde hangi rüyaların ölümü sembolize ettiği toplumsal etkileşim süreci içerisinde anlam kazanmaktadır. Ancak rüyalarla ilgili yorumlamalarda bireysel anlamlandırmalar da söz konusudur. Bir sembol dili olan rüyada görülenler bireyler tarafından farklı yorumlanabilmektedir.

Nergizlik köyü Tahtacılarında rüyada evin direğinin kırıldığı veya evin direğinin uçtuğunun görülmesi o hanenin büyüklerinden birinin öleceği şeklinde yorumlanmaktadır (K1, K2, K12). Bunların yanında evin yan yatması, evin bir duvarının yıkılması bir ocağın yok olacağını sembolize eden unsurlar olarak görülmektedir (K4, K5). Rüyada korunmanın ve mutluluğun sembolü olan eve bir zararın gelmesi hane sahiplerine de bir zararın gelmesi anlamında değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra genç ya da yaş bir ağacın kesilmesi ya da yıkılması ölümü düşündüren (K1, K2, K7, K12) bir ön belirti olarak görülürken yaşlı bir ağacın yıkılması ölüme yorumlanmaktadır (K5). Rüyada dişin düşmesi, dişin çekilmesi (K1, K5, K7, K8, K12, K15) ölüme yorulan rüyalar bunların acılı olması genç ya da yakından birinin öleceğini, acısız olması uzaktan ya da yaşlı birinin öleceğini sembolize etmektedir. Rüyada ölmüş birinin görülmesine ilişkin anlamlandırma rüyayı görenin ölmüş olana temas etmesi ya da sözlü olarak karşılık vermesi durumunda ölüm olacağı şeklindedir. Rüyada eğlence görmek, türkü söylemek (K4, K5, K6, K7, K9, K10, K11, K15), acı yiyeceklerin görülmesi (K1, K12), rüyada ateş görmek, birinin yıkandığının görülmesi (K2), sel görmek (K4, K6), çiğ et yenilmesi ölümü düşündüren diğer rüyalar dır.

Rüyada görülen ve ölümü sembolize eden bütün olumsuzlukların etkisini ortadan kaldırmak için birtakım ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bunların başında rüyayı gören kişinin rüyasını hiç kimseye anlatmadan kalkar kalkmaz bir akarsuya gidip suya anlatmasıdır. Kötü rüyanın suya anlatılmasıyla beraber ölümü çağrıştıran her şey suyla birlikte akıp gidecek (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K12, K14, K15) böylece kötü rüyayı gören kişi ölümün etkisinden de kurtulmuş olacaktır. Ölüm getirebilecek rüyanın etkisini önlemek amacıyla yapılan diğer bir ritüel ise gün doğmadan kalkıp bir soğan kırılması ve bu soğanın da özellikle ocağın içine atılmasıdır. Soğanı ocağa atan kişi arkasına dönmeden doğruca yatağına gitmeli ve yatmalıdır (K3, K4, K5, K8, K9, K12, K15). Alevi inancında ve Tahtacı kültüründe önemli bir yere sahip olan ocak, katılımcıların ölümü uzaklaştırmak için sığındıkları bir yer olarak

görülmektedir. Ocağa soğan kırıp atmanın yanında kötü rüya görüldüğünde “*Yanan ocağa üç kere duz atarım. Ya Allah ya Muhammed ya Ali diyerekden. Gurban olduğum Allah çoruma çocuğuma bi şey itme. On iki imamlar yardımcım olsun dirim.*” (K3) biçimindeki ritüeli gerçekleştirmek Tahtacıların ölümü uzaklaştırmak için başvurdukları ocakla ilişkili önemli bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görülen rüyanın anlatılması durumunda ise mutlaka bir ikramda bulunulması veya çocuk, yaşlı ya da fakir birine hayır verilmesi gerekmektedir. Böyle durumlarda rüyayı anlatacak kişi komşularını çağırır, onlara ikramda bulunur ve sonra rüyasını anlatır. Bu ikramlarda içeriği belirlenmiş yiyecek ve içecekler bulunmaktadır. Rüyanın ağırlığını taşımakta zorlanan kişi çay demler, acı kahve pişirir ve kömbe ikram ederek rüyasını anlatır. Rüyanın anlatılmasından sonra ise eve gelen misafirler “İnşallah hayra çıksın.” şeklinde tepki vererek rüyanın sonucunun olumlu olmasını dilemektedirler (K4, K5, K8, K9, K10, K11, K12, K14).

“*Kötü bir rüya gördüm ama bunu anlatmak istiyom taşıyamadım o zaman ya bir sigara alır dağdırım ya da bir acı gaave yaparım. Sigara içen yoosa şekersiz gave yaparım, ikram ederim rüyamı ondan sonra anladırım. Üstüne anladırım. Kötü rüyanın acısını acı keser dirler, sigara acı, acıyı alır; şekersiz kahve de acı o da acıyı alır. Şekerli kahve olmaz*” (K2).

Yukarıdaki alıntıda kötü rüyanın vereceği olumsuzlukları önlemek adına “*Çivi çivi söker.*” kuralı uygulanarak rüyanın anlatılacağı kişilere acı nitelikler barındıran sigara ve şekersiz kahve ikram edilmektedir. Böylelikle kötü rüyanın verebileceği acı önlenmeye çalışılmaktadır.

Nergizlik köyü Tahtacılarında rüyaya verilen önem gündelik hayatın her anına yansımaktadır. Ölümü düşündüren kötü bir rüya görüldüğünde işe dahi gidilmemekte, aile içinde özellikle horoz (Cebrail) kurbanı verilerek bir ziyafet çekilmekte ve böylece bu ritüellerle ölümün etkisi ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

“*Ne yaparız oğlum kötü rüya gördük mü? Benim beyimi düşümde gördüm. Ben bunu gonturul ettim bana habara geldi. Mutlaka çocuklarıma başına bir iş gelecek diyi. Ya ordan çay demlerin ya yemek bişiririm. Bugün işe gidmeyelim bunu bu adam bize bugün bir zarar olacak, habara geldi diye bunu böyle gendi aramda yoram. Nedicen? İşe giden gider belki de. Ben gitmem. Galan iki dene horuz kestig, bişirdik pılav yapıdğ. Getmediler işe horoz kestik oğlum. Sen çocuğuyun zarar eddiğini isteng mi? Bi horuz kesdik, yemek ittik, pılav yapıdğ, aramızda yedig içdik. Ormandaydğ o gün getmedik işe. Amma zarar olacaanı biliyog. Adam geldi de kaktıng geding mi mutlaka birine zarar dokunacak*” (K13).

2.1.3. Görünmeyen Varlıklarla İlgili Ön Belirtiler

“Uğrak” yeri olarak adlandırılan ve görünmeyen varlıkların yaşadığı yer olarak kabul edilen yerlere denk gelmek, bireylere zarar veren, bunun sonucunda da ölüm getiren durumlar olarak anlamlandırılmaktadır. K1’in başından geçen olaya göre orman yolunda uğrak yerine denk gelen ablasına uğraktaki varlık zarar vererek ona kısmi felç geçirtmiş, kız kardeşine yardım etmek isteyen ağabeyi kız kardeşinin elini tutunca ablasındaki durum ağabeyine geçerek uğrak ağabeyine zarar vermiştir (K1). Geleneksel Türk inancına göre uğrak, genellikle lohusa kadınlara ve onların çocuklarına zarar veren kötü bir ruh olarak düşünülmektedir. Bununla beraber uğrak, büyükleri de çarparak öldüren kötü ruhlardan biri olarak kabul edilmektedir (Bayat, 2007: 338). Katılımcının aktarımında uğrak, bireye zarar vermiş fakat onun ölümüne sebep olmamıştır.

“Uğrak üstüne mi gittik? Öyle bir şeyle de karşılaşım, önce ablama gelik, ablam yıkalık ağzı yüzü yıkık, sonra ağabeyime gelik balamudu almaya çalışınca ona geçik. Bence bir peri evine bastı o ondan. Peri evine basarsan da seni öldürebilir, onları yarı felç etmiş işte” (K1).

Nergizlik köyü Tahtacıları uğrağın vermiş olduğu zararı yok etmek adına birtakım uygulamalara gitmektedirler. Bunlardan biri görünmeyen varlıklarla kutsal kitaplar aracılığıyla iletişime geçerek görünmeyen varlıkların verdiği ya da verebileceği zararları bertaraf etme bilgisine sahip “Kitap Açan Hoca” olarak adlandırılan kişinin yaptığı uygulamadır.

“Sonra bir hocaya gittiler. Hoca demiş bir bulamaç yapın, okumuş olan yere götürün dökün, demiş. Bulamaç yaptılar. Uğradığı yere götürdüler, döktiler. Ondan sonra düzeldi abim. Hoca dediysem eski kitap açan hocaya götürdük yani” (K1).

Uğrak inancının yanında ormanda peri evinin var olduğuna dair bir inanç bulunmaktadır. Ormana gereksiz yere zarar verilmesi sonucunda peri evinde yaşayanlar ormana bilinçli olarak zarar verenin ölümüne sebep olmaktadır. İhtiyacı için ormandan yararlanan kişilerin peri evine denk gelmelerinde ise peri evi sahibi ölüme yol açmayacak şekilde o kişilere zarar verebilmektedir (K1). Peri evine denk geldiğinde zarara uğrayan kişiler yine Kitap Açan Hoca’ya götürülmekte ve hoca suya metal para atarak okumakta (K2) bunun sonucunda peri evine denk gelen kişi sağlığına kavuşmaktadır.

2.1.4. Yiyeceklerle İlgili Ön Belirtiler

Nergizlik köyü Tahtacıları tuzun yere dökülmesini ölümün ön belirtisi olarak kabul etmektedirler. Katılımcılar, tuzun yere dökülmesiyle birlikte ölüm de dahil olmak üzere bir zararlarının olacağını düşünmektedirler. Bu bakımdan yere dökülen tuzun süpürülmesi ya da tuzun orada bırakılması doğru bulunmamaktadır. Tuzun yere dökülmesi sonucu doğabilecek zararları engellemek adına tuzun eritilmesi pratiğine başvurulmaktadır (K8, K10, K12, K13, K14).

“Yere tuz döküldü müydü de iyi saymayız. Yere tuzun dökülürse mutlaka bir ziyanın olur onu usulünce kaldırmazsan. Bunu böyle derler. Ben de hala evimde bunu yaparım. Mesela yere tuz döküldü, hemen onu ıslak bir mendille alırım döküldüğü yerden, süpürülmez o. Onu eritmen lazım mutlaka. Islak bezle aldı mı zaten yerdeki erir. Geri kalanı da musluğun önüne, lavaboya getiririm, o tuzu orada eritirim” (K14).

Türk kültüründe tuz kutsal bir yiyecektir. Onun kutsallığı, Türklerin ilk atası sayılan Nuh Peygamber’in oğlu Yafes’in soyundan gelen Tütek’in (Totok) tuzu keşfetmesi ve onu kullanmasıyla ilişkilidir (Samsakçı, 2012: 182). Buna göre Tütek, bir gün ava çıkıp geyik öldürür ve geyiğin etini pişirip yerken etten bir parça yere düşer. Yere düşen eti yiyince ağzına hoş bir tadın geldiğini hisseden Tütek, etin düştüğü yerin tuzlu bir yer olduğunu anlar. Yemeklere o günden sonra tuz koyma geleneği de böylelikle Tütek tarafından başlatılmış olur (Ergin, 1974: 24). Tuzun kutsallığı aynı zamanda İbrahim Peygamberle de ilişkilendirilmektedir. Buna göre İbrahim Peygamber Kabe’nin yapımında kullanılan toprağı etrafa saçmış ve bu topraklar bir rahmet olarak tuza dönüşmüştür (Türkmen, 1991: 23).

Tuzun kutsal olmasından dolayı katılımcılar tuzun yere dökülmesini ve onun usulünce bulunduğu yerden kaldırılmamasını haneye ölüm de dahil bir zarar olarak yorumlamaktadırlar. Çünkü kutsal olan tuz yere dökülerek kirlenmiş olmaktadır. Kutsalın kirlenmesi kabul edilemez bir durum olduğundan kirlenmiş olan tuzun kirliliğini yok etmek, onu arındırmak için yine kutsal olan ve arındırıcı bir özelliğe sahip olan su kullanılmaktadır. Tuz ya üzerine dökülen suyla eritilmekte ya da bir ıslak mendille bulunduğu yerden alınmaktadır.

2.2. Ölümü Uzaklaştırma, Ölümünden Kaçınma Ritüel ve Uygulamaları

Ölümün ön belirtisi olan durumların yanında yerine getirilmediğinde ölüm getireceğine inanılan birtakım davranışlar ve bazı uygulamalar söz konusudur.

Bu davranışlar ve uygulamalar ölüm korkusu etrafında şekillenmiş olup ölümü uzaklaştırmak, ölümün yarattığı korkudan kurtulmak, ölümün etkisini ortadan kaldırmak ve ölümden kaçınmak amacını taşımaktadır (Örnek, 1971: 37).

Nergizlik köyü Tahtacıları, kültürlerinde yapıldığında ya da yapılmadığında ölüm getireceğine inandıkları birtakım davranışların ve uygulamaların bulunduğunu belirterek söz konusu davranış ve uygulamalara uyulmadığı takdirde mallarına ve canlarına zarar geleceğine, bunun sonucunda evlerinden bir ölü çıkacağına inanmaktadırlar (K1, K2, K4, K5, K9, K10, K13, K14, K15).

Katılımcılar ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra ölünün ağırlığını ortadan kaldırmak için birtakım uygulamalara başvurmaktadırlar. Bunlardan biri ölen kişinin yatağının toplanıp üzerine ocaktan alınan taşın konulmasıdır. Ölüm olayı gerçekleşir gerçekleşmez ölünün yatağının toplanması, ölüm olayının vermiş olduğu korkudan kurtulmayla ilişkilidir. Yatağın üzerine konulan taş ise katılımcılar tarafından ölünün ocağının yıkıldığını (K1) gösteren bir işaret olarak anlandırılmaktadır. Ölünün yatağının üzerine taş konularak ölünün meydana getirdiği ağırlığın basması engellenmekte, o evden başka bir ölüm olayının olması ihtimali yok edilmeye çalışılmaktadır (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K13, K14, K15, K16). Fani dünyadan göç ettiğinin henüz farkına varmayan ölünün ruhu, öldüğü yakını çevrede dolaşmakta ve bireyler bundan tedirgin olmaktadır. Ölünün ruhunun çevredekilere zarar vermemesi için ağırlığının ölüm olayının olduğu yerde kalıp ölenin ruhunun öldüğünü anlaması beklenmektedir. Ölünün kaldırıldığı yere taşın yanında ekmek de konmaktadır. Buradaki amaç ölünün ruhunun doyurulması ve memnun edilen ruhun zarar vermesini önlemeye yöneliktir. Ölünün defnedilmesinin ardından ölüm olayının olduğu yere konan ocaklık taşı ve ekmek, buldukları yerden alınıp ayak değmedik bir yere bırakılmaktadır. Böylece bu dünyadan göçtüğünü anlayan ölünün ruhunun artık zarar vermeyeceğine inanılmaktadır.

Ölen ile ilgili kaçınmalardan biri de ölünün yıkandığı suyla ilgili kaçınmadır. Ölenin yıkanacağı su ırmaktan bakire bir genç kız tarafından ve yere değdirilmeksizin getirilmek zorundadır.

“Cenazeyi yıkarken suyu evelden evlerde nee su yoğdu ırmaktan getirirdik, hiç yere deadirmeden getirir gazana gorduk. Ebem ölünce ben gitim suyunu getirmeye. Su tertemiz olacak. Suyu genç kızlar getirir. Gız olacak getiren. Şimdi arabada yıkanyor, ırmağa da baraj yapıldı, evlerde de su var zaten (K3) ...yere goyarsa da iyi saymak onu” (K8).

Cenazenin suyunun getirileceği yer, suyu getirecek olanın niteliği ve bu suyun nasıl getirilmesi gerektiğine dair kurallar araştırma alanındaki evlerde şebeke suyu olması, cenazelerin cenaze arabasında yıkanması gibi nedenler ve günümüzdeki değişmelere paralel olarak uygulanmamaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında ırmağın üzerine yapılan barajın etkisi görülmektedir. Ancak katılımcılar cenaze suyunun aslında bu şekilde olması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Cenazenin suyunun getirilmesi ritüelinde dikkat çekici unsurlar bulunmaktadır. Birincisi su temiz olmalı ve ırmaktan getirilmelidir. Bir kült nesnesi olarak görülen su, kötü ruhların uzaklaştırılması ve hayat verici bir unsur olarak görülmektedir (Sağır, 2017: 175). Aynı zamanda su, ölümden sonraki yeni yaşamı garanti altına alıp hayatı sonsuz kılan bir sembol olarak düşünülmektedir (Eliade, 2003: 196-200). Suyun taşınmasındaki dikkat çekici ikinci unsurda sonsuzluğu temin edecek bu suyun temizliğin, saflığın sembolü olan bakire bir kız tarafından taşınması gerekliliğidir. Geleneksel topluluklarda arzulan sonuca ulaşmak için sembol niteliği taşıyan bir varlığın özelliğinin başka bir varlığa taşınması sık karşılaşılan sembolik eylem biçimlerindedir (Levy- Bruhl, 2020: 237). Burada da bakire kızın saf ve temiz oluşuyla suyun saf ve temiz oluşu bütünleşerek suyun kirlenmesi önlenmektedir. Suyun taşınmasındaki üçüncü unsurda suyun yere konulmadan getirilmesidir. Burada da her yönüyle temizliğin sembolü olan suyun yere temas ederek kirlenmesi önlenmekte aynı zamanda bir kaçınma ritüeli olarak başka ölümlere neden olması engellenmektedir.

İrmaktan alınıp yere hiçbir şekilde değdirilmeden getirilen su doğrudan doğruya kazanlara dökülmektedir. Ardından kazanların altına odun vurulmaktadır. Kazanların altına vurulan odun herhangi bir evden getirilmemektedir. Kazanın altına vurulan odunun herhangi bir evden getirilmesi başka bir kişinin ölümüne neden olacak olmasından dolayı bu eylemden kaçınılmaktadır. Bu durum tipik bir temas büyüünden kaçınma davranışıdır. Teması edenin özelliklerinin temas edilen varlığa geçmesi kuralı bilindiğinden, ahali kötü bir durumda bundan kaçmak istemektedir. Bu sebeple kazanın altına çevreden çalı çırpı toplanıp vurulmaktadır. Böylece kazanın suyu yavaş yavaş ılıyacak ve su, çok sıcak olmayarak cenazenin incinmesi önlenebilecektir (K1).

“Gazanın altına vurulan odunu başka yerlerden toplayarak çünkü o evden birini daha alıp gitmesin, goca odunlar vurulmaz cenaze incinmesin suyu gaynamasın, ımsık olsun deyi” (K1).

Cenazenin yıkanmasından sonra da kaçınma ritüelleri devam etmektedir. Cenaze suyunun ısıldığı kazan ölü yıkama işi bittikten sonra ters çevrilmekte ve ölünün yıkandığı yerde üç gün boyunca ters çevrili halde bırakılmaktadır. Kazanın yanına da bir tane tüm ekmek ile bir şişe su bırakılmaktadır (K1, K4, K8, K9). Kazanın ters çevrilmesi ritüeli ölenin bu dünyayla ilişkisinin kesildiğini gösteren bir sembol niteliğindedir. Kazanın ters çevrilmeden bırakılması halinde ölenin ruhunun geride kalanlara zararı dokunabileceğine inanılmaktadır (K1, K3, K4, K8, K9). Geleneksel dünya görüşüne göre kazanın ocak üzerinde duruyor olması hayatla ilgili olguların sembolükten, kazanan ters çevrilmesi kaosun ve ölümün sembolüdür (Ergun, 2015: 372).

Ölüm olayının olduğu gün gerçekleştirilen ve içerisinde birtakım kaçınmaların olduğu başka bir ritüel de yas yeri yemeğiyle ilişkili olandır. Buna göre yas yerine gelen her aile güneş batmadan evvel canlı olarak kabul edilen et, yoğurt, soğan ve yumurta dışında yemekler hazırlayıp yas yerine gelmektedir. Yas yerine getirilecek yemeklerin Nergizlik köyünde “yerlerin mühürlenmesi” olarak adlandırılan güneşin batma saatinden önce yapılması gerekmektedir. Nitekim güneş batınca yerin hiçbir şeyi kabul etmeyeceği anlayışı ile karanlık temasının korkuyu barındırması bu inanışta etkili olmaktadır. Yas yerine gitmemesi gereken yiyecekleri katılımcılar şöyle anlamlandırmaktadırlar: Yoğurt soğukluk getirdiği için, yumurta canlı olduğu için, soğan acıyı çağrıştırdığı için, et ise öleni anımsattığı için yas yerine götürülmez (K1, K2, K9, K15). Bu yemekler yas yerine götürüldüğü takdirde başka bir ölüme sebebiyet verebilecektir.

“Cenaze evine, yas yeri dirik. Her yemek gitmez. Etlı, yoğurtlu yemek gitmez. İyi saymazlar onu. Bir de bu yemekler gün batmadan eveli, yerler mühürlenmeden yapılır. Cenaze evine götürdüğüün gabın buluşını orda yıkan, iyice deal de gabasını ahıllar. Evde yıkamayı iyi saymazlar, gabası alınır, sonra öbürsü gün evinde yıkarsın” (K1).

Yas yerinde yemekler toplu olarak yendikten sonra her hane kendi yemek kabını yas yerinde kabasını almak suretiyle evine götürmektedir. Eve götürülen kaplar evin içine sokulmadan evin dışında bir gün süreyle bekletilmektedir. Bu sürenin dolmasının ardından kaplar eve alınıp yıkanmaktadır. Katılımcılar bunu ölümün başkalarına bulaşmasını engellemek adına yaptıklarını belirtmektedirler.

“Yas evine götürdüğün gap gacaaa gendi evinde yıkarırsan zıyaning olur. Bir gün dışarda yüzü goyun bekler, ölünün şeyi orda galsın, belki siner yani ondan sonra eve getirilir” (K9).

Cenazeye ilgili kaçınmalardan biri de cenazenin taşınmasıyla ilgilidir. Cenaze taşınırken cenazenin önünden kesinlikle yürünmemektedir. Cenazenin önünden sadece bayrak taşıyan çocuk yürüyebilmektedir (K8, K11). Cenazenin önünden birinin yürümesi uğursuzluk ve ölüm olarak anlandırılmaktadır (K11). Bunun yanında cenazenin önünün kesilmesi de ölüm getirici bir eylem olarak anlandırılmaktadır. Nitekim büyüklerin önünün kesilmesi sonucunda kişilere zarar gelebilmektedir. *“Cenazenin önünden geçilmez, bir de bir büyüğü gördün onun da önü kesilmez. İyi saymazlar onu.” (K14).* Katılımcının ifade ettiği büyüklerin önünün kesilmemesi gerektiği ölenin artık bir ata olarak kabul edilmesi dolayısıyla atalar kültüyle ilişkili bir inanışın sonucudur. Türk kültüründe ölmüş ataların geride kalan kişilere iyiliğinin ya da kötülüğünün dokunabileceği anlayışı, ölmüş atalara saygı duyma anlayışını getirmiştir (Karaoğlu, 2017: 374).

Ölü ve ölü etrafında gerçekleştirilen kaçınma ritüellerinin dışında gündelik pratiklerle ilgili kaçınmalar da araştırma alanında önemli bir yer tutmaktadır. Bunların içinde yerlerin mühürlenmesiyle birlikte dışarı verilmemesi gereken nesne ve yiyeceklerle ilgili kaçınma ritüelleri ön plana çıkmaktadır.

“Güneş aşdı mı dışarı bazı şeyleri vermezler bizde. İyi saymak onları biz. Akşam oldu gün aşdı mı yerler mühürlendi, derler” (K14).

Katılımcılar yerler mühürlendikten sonra kendi evlerinden dışarıya çiğ süt vermemektedirler. Bir evden dışarıya çiğ süt verildiği takdirde hem mala hem de cana bir ziyan geleceğini inanılmaktadır. Eğer dışarıya süt verilmek zorunluluğu doğmuşsa sütün içine ocaktan alınan bir kömür veya yeşil yaprak atılmaktadır (K1, K2, K8, K10, K13). Böylelikle çiğ süt pişmiş süt gibi olmakta ve ailelere zarar gelmesi önlenmektedir.

Yerlerin mühürlenmesiyle birlikte dışarıya acı ve ekşi yiyecekler de verilmemektedir. Özellikle acı verenin acısının olacağı (K2, K5, K9, K14) düşüncesiyle bu davranıştan kaçınılmaktadır. Güneş battıktan sonra evden birtakım yiyeceklerin dışarı verilmemesi ev iyesine bağlı kültürle ilişkili olup günümüzde Adana yöresinde uygulanmaya devam etmektedir (Çeribaş, 2004: 109). Yerlerin mühürlenmesinden sonra dışarıya verilmemesi gereken nesne ya da yiyeceklerin neler olması gerektiği toplumsal

etkileşim içerisinde ve bir süreç dâhilinde öğrenilmiştir. Bunun yanında bireyler günlük hayattaki tecrübeleri neticesinde dışarıya verilmemesi gereken nesne ve eşyaların neler olması gerektiğini bireysel olarak da anlamlandırmaktadırlar. Bir aile için dışarıya verildiği takdirde ölüm getirebilecek bir nesne, başka bir aile için bir uğursuzluk ya da ölüm anlamı taşımayabilmektedir.

“Başlıeri olur gün battıktan sonra sana bir şey verecem ya onu vermez. Gomsu banga şunu ver diyor. Mesela komşu geliyor ya gün battıktan sonra bir şey veremez hocam. Bizim aile verirdi dışarıya ama bazı aileler vermez, her aileye geçerli değil bu. Amma vermeyen çoktu, çoğunluk vermezdi. Almazdı daalmaz da vermez de” (K4).

Gündelik pratiklerle ilgili kaçınma ritüellerinin yanında belirli zamanlarda yapılmasından kaçınılan durumlar da bulunmaktadır. Nergizlik köyü Tahtacıları haftanın belirli günlerini uğurlu ya da uğursuz saymaktadırlar. Özellikle salı ve cuma günleri ormanda kesim yapmaktan ve buldukları yerden başka bir yere göç etmekten kaçınmaktadırlar. Buna uymadıkları takdirde başlarına bir felaket geleceğini (K3, K8, K9) düşünmektedirler. Çalışılmaması kural olan salı ve cuma günlerinin dışında haneden haneye değişen ve birtakım işlerin yapılmaması gereken günler de bulunmaktadır. Kimi aileler salı günü ev işlerini yapmaktan kaçınırken (K14) kimi aileler cuma (K4) ya da kendilerine yaramayan gün olarak kabul ettikleri günlerde ev işlerini yapmaktan kaçınmaktadırlar. Bu günler arasında perşembe günü, kimi aileler ya bulaşıklarını yıkamamakta ya da eğer yıkadırsa kapları ters çevirmemektelerdir.

“Bazı ev işleri yapılmaz. Perşembe günü de yıkadığımız kapları ters çevirmek o gün yatan ölümler evi yoklarmış. Geldiği vakit o senin yemeğini görmek istermiş. Bak bulaşığı bile goması bana dirlermiş. Onun için gerekiyorsa tencerende yemek bile bulundurman iyi olur” (K2).

Araştırma alanında cuma akşamı olarak anılan perşembe günü akşam, ölen ataların evleri ziyarete geldiği düşünöldüğünden ölen ataların memnun edilmesi adına o gün yapılan yemekten bir miktar kaplarda bırakılmakta, kaplar ters çevrilmeyerek uyumun varlığı gösterilmekte ve ziyareti gerçekleştiren ölünlün ruhu memnun edilmeye çalışılmaktadır.

Araştırma alanında doğum yapmış kadınlar, yeni evlenmiş bireyler kırk günlük zaman dilimi içinde tehlikelere açık olarak kabul edilmekte ve bu kişilere “*kırklı*” adı verilmektedir. Nergizlik köyü Tahtacılarında doğumla ilgili olmakla birlikte içerisinde ölümlle ilişkili durumların bulunması dolayısıyla kırklı kadın ve çocuğunun zararlı

tehlikelerden korunması amacıyla birçok uygulama gerçekleştirilmektedir. Bunlardan biri kırklı kadınların bir araya getirilmemesi uygulamasıdır. Kırklı kadınların bir araya gelmesi sonucunda kırklı kadının ve çocuğunun kırk basmasına uğrayacağına inanılmaktadır. Kırklı kadınların tesadüfen bir araya gelmeleri sonucunda kırk basmasını önlemek amacıyla kırklı kadınlar birbirlerine sarılır, üzerlerinde taşımış oldukları iğneyi değiştirerek kırk basması önlenmeye çalışılır (K2, K4). İki lohusanın karşılaşması durumunda iğne değiştirmeleri al basmasını önlemek adına Adana'nın çeşitli bölgelerinde günümüzde de uygulanmaya devam etmektedir (Çeribaş, 2004: 66). Araştırma alanında doğum yapan kadınların eşleri de kırklı sayılmaktadır. Bu bireylerin de bir araya gelmeleri sonucunda kırk basmasına uğrayacağına inanıldığından bir araya gelmiş kırklı erkek bireyler kırk basmasını önlemek amacıyla yanlarında taşıdıkları tespih, çakı, sigara tabakası gibi eşyalarını değiştirerek kırk basmasından kaçınırlar (K17). Kırk basması görünmeyen varlıklar arasında en tehlikelilerden biri olup doğum yapan kadının ve bebeğinin ölümüne yol açabilmektedir. Bunun önlenmesi için de birtakım ritüelleri başvurulmaktadır (Bayat, 2007: 339).

Nergizlik köyü Tahtacılarında lohusa kadın gibi yeni evlenen kadın da kırklı kabul edilmektedir. Bunların bir araya gelmeleri sonucunda lohusa kadının üzerinde taşıdığı zarar verici kırk ruhunun yeni evlenen geline geçeceği kabul edilmektedir. Araştırma alanında elde edilen aşağıdaki anlatıda sembolik bir eylemin önceden biçimlendirilmesi sonucunda bir ölüm gerçekleşmektedir.

“Ç... B...’ın kız H... diye bir kız gelin olmuş atla gidiyor. Oraya giderken komşularından biri atın önünden geçmiş. Bu kadın kırklıymış. Kadının kaynanası H...’den gıcık aldığı için kırklı gelinini onun önünden geçirmiş. O dediğim H... 1966’da olaydan iki sene sonra çocuğuyla beraber ölmüş. Kırklı kadın yeni gelinin önünden geçmez, geçerse geline zarar gelir. Bu olay gerçek, oldu bu olay” (K17).

Kırklı kadın ve çocuğunun zarar veren etkenlerden kurtulması için kırk günün sonunda kırklanması yapılmaktadır. Bu ritüel araştırma alanında “*kırkı uçurmak*” adını almaktadır. Ritüele göre kırkı çıkan anne ve bebek adına ailenin babası horoz kurban eder, evde dua okunur. Çevreden temiz kırk adet taş, kırk adet buğday tanesi, kırk kaşık suyla karıştırılıp bir leğene doldurulur. Bebeğin başının üstüne tülbent gerilerek daha önce hazırlanmış bu malzemelere ek olarak yeşil ağaç dalı konur ve bunlar bebeğin başından suyla birlikte dökülür. Bu malzemeler dualandıktan sonra ayak değmedik bir yere asılır. Aynı işlem bebeğin annesi için de yapılmaktadır (K2).

Kırk uçurma ritüeliyle birlikte anne ve bebeği tehlikeli durumlardan da uzaklaşmış olmaktadırlar.

3. Nergizlik Tahtacılarında Ölüm Sırası Ritüelleri

Nergizlik köyü Tahtacılarında ölüm anında ölmekte olan kişi ile ilgili birtakım ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bunların başında ölmekte olan kişinin canının kolay çıkması (K8), şeytana kanmaması (K12) veya ölümün geciktirilmesi (K10, K14) amacıyla ağzına su damlatılması uygulaması gelmektedir. Ölmekte olanın canının kolay çıkması amacıyla yapılan başka bir uygulama da ölüm döşeğindeki kişinin çocuklarının yanında bulunmaması durumunda yapılmaktadır. Ölmekte olanın çocuklarının yanında bulunmamasından dolayı canını kolay teslim etmeyeceğine inanılmaktadır. Bu anlayıştan dolayı ölmekte olanın canını kolay teslim edebilmesi için yüzüne yazma örtülüp kaç çocuğu varsa o kadar yeşil yaprak atılmaktadır (K2, K8).

“Bir de şabit oldum ben böyle bir olaya yaşlı bir adam vardı, uzakta çocukları vardı. Üç tane yaprak gopardılar. Üç çocuğu varmış üçü de cenazeye gelememiş uzakta olduklarından. Bu filanca çocuğundan dediler, bu filanca çocuğundan dediler, üç yaprağı adamın yüzüne yağlık örttülerdi onun yüzüne attılar. Öteki özlediği çocuğu varmış bi dene onun yaprağını attılar, adamın soluk böyle çıkverdi. O işde yeşil yaprak onun çocuğunu son kere gördüğünün anlamına geliyor. Ümidini kesiyormuş yani o çocuğun gelmeyeceğinden ümidini kesiyormuş” (K2).

Bu yapraklar ölmekte olanın çocuklarını sembolize etmektedir. Çocuklarını böylelikle gördüğü varsayılan kişi canını kolaylıkla verebilmektedir.

Ölüm olayının gerçekleşmesiyle birlikte cenaze olayı komşulara, akrabalara duyurulmaktadır. Ölü evinde toplananlar evvela ölenin üzerindeki elbiseleri yırtmak suretiyle çıkarmaktadırlar (K1, K2, K3, K7, K9, K10, K13, K14, K15). Yakası yırtılıp üstündekiler çıkarılan mevta evin geniş yerine serilen rahat döşeğine başı batıya, ayağı doğuya gelecek şekilde yatırılmaktadır. Cesedin çirkin bir görünüm almaması, ceset soğuduktan sonra yapılmasının zor olmasından dolayı ölenin gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, ayak başparmakları birbirine bağlanır, elleri yana konur (K1, K3, K5, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16). Ardından ölünün üstüne araştırma alanında “*al yeşil*” olarak adlandırılan örtü örtülmektedir. Günümüzde bu örtünün yanında cenazenin üstüne kefenlik, battaniye ya da çarşaf atıldığı da katılımcılar tarafından aktarılmıştır (K2, K5, K10). Ölünün şişmemesi amacıyla ölünün karnına bıçak ya da

makas konulmaktadır (K3, K4, K11). Ölü evdeyken yapılması gereken işlemlerden biri de mevtanın boyunun bir iple ölçülmesidir. Ölenin boyu yorgan ipliyle üç defa ölçülmektedir. İlk iki ölçümde ipler cenazenin üzerine kırılıp atılmaktadır. Üçüncüde ise cenazenin boyu ölçülüp ip kırılmadan mezarı kazacak olanlara gönderilmektedir (K4).

Ölüm olayından hemen sonra yapılan işlemlerden direkt ölenle ilgili olan ancak sadece kadınlara uygulanan işlemler de bulunmaktadır. Eğer ölen genç kıza onun el ve ayaklarına kına yakılmaktadır (K5, K7, K11, K12, K15). Genç kızın dünyada henüz isteklerini gerçekleştirememiş olduğuna inanılması, gelin olamadan ölmesi gibi nedenlerle kınalama uygulamasına başvurulmaktadır. Eğer ölen yaşlıysa onun da alnıyla saçının birleşme noktasına kına yakılmaktadır. Katılımcılara göre kadınların öldükten sonra kınalanması Hakk'a kurban olarak gitmek anlamına gelmektedir (K13). Araştırma alanında kendilerine yaramadığı düşüncesiyle sağlıklarında ya da öldükten sonra kına sürdürmeyen aileler de bulunmaktadır. *“Genelde sürülür amma bizim gendimize gına yaramadığı için bizim aile gına sürmez. Normalde hiç sürmek, yaramaz derler. Cenazemize de genelde sürmek. Çünkü sağakana sürülmemiş ölünce mi sürcez?”* (K4). Bu da kimi sembolik davranışları yaratmada bireylerin nesnelere, tecrübeleri ışığında ve öznel anlamlandırmalar yüklediğini düşündürmektedir.

Ölümün gerçekleştiği andan sonra ölü üzerinde yapılan işlemlerin dışında mekân üzerinde de birtakım işlemler yapılmaktadır. Öncelikle ölen kişinin yattığı odanın kapı ve pencereleri açılmaktadır. Kapı eşiğinde herhangi birinin durmasına izin verilmemektedir (K4, K6, K9). Ölünün olduğu odaya evcil bir hayvanın özellikle kedinin girmesine izin vermemeye özen gösterilmektedir. Nitekim Azrail'in kedi vb. farklı donlarda başka birinin de canını almaya gelebileceğine inanılmaktadır (K8, K12). Ölenin musahipli olması durumunda ölenin yatağının başında horoz (K3), kapısında da koç kurban edilmektedir (K9). Ancak bu kurban ritüeli araştırma alanında musahipli birey kalmadığı için günümüzde uygulanmamaktadır.

Araştırma alanında ölümden hemen sonra defin ile ilgili hazırlıklara başlanmaktadır. Ölüm olayı sabah gerçekleşmişse ve ölenin yakınları yanıdaysa genellikle o gün içerisinde ölü defnedilmektedir. Ancak ölenin gömülmesinin yerlerin mühürlenmesi olarak adlandırılan güneşin batış saatine denk gelmesi durumunda ölü evde bir gece bekletilmektedir. Gelenekte ölünün evde bir gece bekletilip başında çıra yakılması (K13) ve sabaha kadar ölünün başında sırayla nefes okunması (K3, K5, K8, K12,

K13) uygulamaları varken günümüzde bu uygulama yerini ölünün başında ağıt yakarak beklemeyle bırakmıştır.

Defin ile ilgili hazırlığın ilk aşamasında cenazenin yıkanması bulunmaktadır. Cenaze yıkanmadan evvel ölenin vücut temizliği yapılmaktadır. Ölenin yakınları cenazenin sakal tıraşı ve etek tıraşının yapılması gerekiyorsa öncelikle bunu yapmaktadırlar. Katılımcılar bunu, mevtanın halkın ve Hakk'ın huzuruna eksiksiz ve temiz çıkması gerektiği için yaptıklarını ifade etmektedirler (K1, K2, K6). Vücut temizliği yapılan canın yıkama işlemi ölen kadınsa yıkama işlemini bilen, halkın sevdiği kadınlar tarafından; ölen erkekse yine topluluk tarafından sevilen ve yıkama işlemini bilen erkekler tarafından yapılmaktadır.

Ölü yıkamaya cenazenin başından başlanmaktadır. Ölü yıkayıcı “*ya Allah ya Muhammed ya Ali*” diyerek ölünün başından ayağına kadar üç defa su dökmektedir. Ardından ölenin bütün vücudu temizlenmektedir. Cenazeye abdest aldirmeden önce ölenin yakınlarının mevtayla helalleşmesi için helallik suyu dökülmektedir. Bu uygulamayı sadece ölenin en yakınları ve varsa kirvesi yapmaktadır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K13, K15, K16). Araştırma alanında “*kulplu*” olarak tabir edilen tasla helallik suyu döken ölünün yakınları bu tası elden ele vermemektedirler. Bunun nedeni ise ölenin acısının diğerlerine bulaşmasını engellemeye çalışmaktır (K2). Helallik suyunun dökülmesinin ardından cenazeye abdest aldırılmaktadır. Cenazeye abdest aldırıldıktan sonra ölünün kirlenebileceği düşüncesiyle cenazeye bir daha su dökülmesine ya da dokunulmasına izin verilmemektedir.

Cenazenin yıkama işlemi bittikten sonra kefenleme işlemine geçilmektedir. Nergizlik köyü Tahtacıları cenazenin Allah huzuruna çıplak gitmemesi gerektiği (K9) inancından dolayı ölülerini kefenlemeden önce giydirmektedirler. Ölen kişi musahipli ise musahip ceminde giydiği kıyafetleri üzerine giydirilmektedir. Günümüzde araştırma alanında musahipli birey olmadığından ölenin üzerine ölen kişinin vasiyeti varsa vasiyetinde belirttiği kıyafetler yoksa ailesinin uygun gördüğü kıyafetler giydirilmektedir. Katılımcılar cenazenin giydirilmesi işlemini şöyle gerçekleştirmektedirler:

“Kefenlemeyi yapmadan eveli üstünü giydiririk. Önce iç çamaşırlarını giydiririk, ne vasiyet ettiyse sağlığında sonra onu giydirirler. Picaması, geceliği giydirilir. Kıvrım öldü geçen sene iç çamaşırını giydirdik, atlemini giydirdik, geceliğini giydirdik. Eline mendil veriller genç olursa ihtiyara pek verilmez. Erkeğe ise onu erkekler yapıyo da şapka da giydirirler. Gadımsa başına yazmasını

bağlallar. Al yeşili mesela terliği olur. Terlik² de yapallar. Al yeşili çekeller, terliğini giydiriller. Nasıl entereyi giydiriyong ya aynı onun gibi başını gelin oluruken bağladıkları gibi bağlallar. Düğünde giydiği enterenin aynısını yapallar. Ben yaptım bazı cenazelerde başını bağladım, amma bazısı istemiyor. İstemiyorsa yapılmaz, açık olanın bazısı istemiyor mesela. Ben istemiyom başını bağlamam diyor. Entere giydirenler oldu da ben hiç entere giydirmedim, gördüm. Entere giydirilen bir iki cenaze gördüm. Onun zaten giydirilmesi kolay olur, öni açık ya. Başını bağlyorlar. Önce yazma bağlanır, sonra terlik giydirilir, altına çeki çekiyolar. Al yeşil çeki” (K4).

Gelin bir nevi kurban sayıldığından süslenmektedir, buradaki durum da aynıdır. Anadolu’da kurbanlar süslenir ve boynuzlarına kurdele bağlanır. Bireyin ölümü sembolik olarak bir kurban ritüelini andırmaktadır, mekân ve statü değişmektedir. Bu nedenle de araştırma alanında ölen kadınlar süslenerek defnedilmektedir.

“Cenaze yıkandıktan sonra kurulanır. Ardından sağlığında bir vasiyeti varsa üzerine bunlar giydirilir. Yalnız eskiden büyüklerimizin anlattığı eskiden sadece kefeninden don dikildiğini ve onun giyildiğini duymuştum. Şimdi sağlığında ne isteniyorsa ne istemişse o giydiriliyor. Mesela önce iç çamaşırları mutlaka giydirilir. Erkekse eğer altında pijaması üstüne gömlek olabilir onun üzerine ceket olabilir. Bunlar isteğe bağlı değişiklikler de olabilir. Başına şapka erkeklerde şapka önemli, başına şapka giydirilir. Ayağına çorap giydirilir. Ellerine beyaz mendil verilir. Ardından başına beyaz sade yağlık sarılır, şapka da giydirilir, isteğe bağlı” (K7).

Tahtacı kültüründe ölünün giydirilmesi uygulaması Hazreti Fatma’nın, babası Hazreti Muhammed’in huzuruna çıplak olarak çıkmak istememesinden kaynaklandığı rivayet edilmektedir. Buna göre Hazreti Fatma’nın vasiyetine uyulmuş ve Fatma Ana üzeri giydirilip süslenerek defnedilmiştir (Duman, 2019: 192).

Ölen bireyin giydirilmesinin ardından kefenleme işlemine geçilmektedir. Araştırma alanında kefeni genellikle kadınlar hazırlamaktadır (K12, K13). Kefenin rengi beyaz olmakla birlikte kadınlar için renkli kumaşlardan kefenlerin de kullanıldığı belirtilmiştir (K14). Elle yırtılarak biçilen kefen erkeklerde gömlek, eteklik ve sargıdan; kadınlarda ise buna ilave olarak başörtüsü ve göğüs örtüsünden meydana gelmektedir (Yaman, 2012: 19). Ölenin kefenlenmesinin son aşamasında kullanılan parça üç defa

2 Terlik, araştırma alanındaki kadın Tahtacıların düğünlerinde baş bağlama sırasında başlarına giydikleri bir giyim unsurudur. Genellikle kırmızı keten kumaştan dikilen terlik takkeyi andırmaktadır. Terliğin alın kısmına gelen bölümüne bireylerin maddi durumuna ve isteğe göre altın ya da gümüş para takılmaktadır. Paraların çevresi ise boncuk ya da işlemlerle süslenmektedir. İsteğe göre ölen Tahtacı kadınların başları bağlanmakta ve baş bağlamada terlik kullanılmaktadır.

“*ya Allah ya Muhammed ya Ali*” denilerek açılıp kapatılmaktadır. Cenazenin yüzü örtülmeden önce yakınlarının cenazeyi görmesi sağlanmakta ve cenazenin yakınları ölünün göğsüne ölen erkeğe tek renkli, sade baş örtüsü; ölen kadınsa türlü renklerde ve desenli baş örtüsü olan yağlık atmaktadırlar. Katılımcılar bu yağlıkları ölenle helalleşmek amacıyla atmaktadırlar.

Cenazenin yıkanıp kefenlenmesinin ardından cenaze törenine geçilmektedir. Nergizlik köyü Tahtacılarının cenaze namazlarını diyanet tarafından atanan hocaları kıldırılmaktadır. Geçmişte köylerinde medreseye giderek Kur’an okumayı, cenaze işlemlerini yapıp cenaze namazı kıldırılmayı öğrenmiş ve cenaze namazı kıldırılan Tahtacı hocaların bulunduğunu ifade eden katılımcılar, bu hocaların artık bulunmayışından dolayı cenaze namazlarını diyanetin hocalarının kıldırıldığını ifade etmektedirler (K2, K3, K6, K8, K11, K13). Cenaze namazı, mezarlığın dışında musalla taşının olduğu üstü kapalı mekânda, Sünni gelenekte olduğu gibi kılınmaktadır. Cenaze namazının kılınmasının ardından helallik alınmaktadır.

Namazı kılınan cenaze mezarlığa kadar omuzlara alınıp götürülmektedir. Cenaze omuzlara alınmadan önce üç defa kaldırıp indirilmekte ve her seferinde “*ya Allah ya Muhammed ya Ali*” denilmektedir. Ölen kişi genç bir kızsı tabutun üzerine gelinlik, çeyizlik eşyalar; ölen genç bir erkeğe tabutun üzerine bayrak konulmaktadır. Tabutun ya da salın götürülmesi sırasında topluca ‘*Allah rahmet eylesin*’ denilmekte buna karşılık olarak da cenazenin geçtiği yerde bulunanlar ‘*Allah rahmet eylesin diyenin akıbeti hayır olsun*’ karşılığını vermektedirler. Cenazenin götürülmesi sırasında dikkat edilmesi gereken birtakım kurallar bulunmaktadır. Bunlardan biri cenazenin önünden hiç kimsenin yürümemesi ve cenazenin önünün kesilmemesidir. Bu kuralın tek istisnası cenazenin genç olması durumunda tabutun biraz önünde bayrak taşınmasıdır. Cenazenin önünde taşınan bayrak kuru bir dala asılan kırmızı renkli bir yağlıktan oluşmaktadır (K3). Cenazenin taşınması ritüelindeki bazı uygulamalar, köy mezarının yerinin değiştirilmesi nedeniyle günümüzde değişime uğramıştır. Sosyal hayattaki gelişmelere paralel olarak cenaze köyden mezarlığa araçlarla taşınmakta böylelikle cenaze önünde bayrak taşıma gibi sembolik eylemler gerçekleştirilmemektedir.

“*Millet cenazeyi omuzlamadan bir de gene gencise cenaze bir çocuğun eline bir guru dal verilir, yaş olmaz amma o guru dala bayrak ideller, eskiden bayrak ne nereden bulucan grmızı yağlık idellerdi bir çocuğun, gencin eline verillerdi. O da dışırdı cenazenin böğründe çok önünde gitmez. Şimdi yağlık itmiyolar. Zaten arabaynan dışındığından*” (K4).

3.1. Defin Ritüeli

Nergizlik köyü Tahtacıları cenazelerini gömmeden önce mezar yerini belirleyip belli ritüellerle birlikte mezar yerini kazmaktadır. Ölüm olayı gerçekleştiğinde cenazenin üzerinde boyunun ölçüldüğü ip mezar kazıcılara verilmektedir. Mezar kazıcıları bu ipi doğu-batı yönünde uzatarak önce mezarın baş tarafına gelen kısmına “*ya Allah*”, ardından mezarın ortasına gelen bölümüne “*ya Muhammed*” ve son olarak da mezarın ayak kısmına gelen bölümüne “*ya Ali*” denilerek üç defa kazma vurup ipleri kesmektedirler. Bu ipler mezar kazımı sırasında toprakla birlikte karışıp mezarın içinde kaybolmaktadır (K6). Geçmişte mezarı köyden gönüllüler kazarken günümüzde mezar gelenekten gelmeyen kişilere ücret karşılığı kazdırılmaktadır. Bu durumda topluluktan olmayan mezar kazıcılarının “*ya Allah ya Muhammed ya Ali*” sembolik sözlerini söylemediği tespit edilmiştir. Mezar kazıcıları ölen kadınsa mezarı göğüs hizasına kadar, ölen erkekse göbek hizasına kadar kazmakta ve mezarın kible bölümüne *sapıtma* adı verilen bir oyuk oymaktadırlar.

“Mezari gazarken bir de sapıtma yapılır. Gibleye doğru oyallar mezarın içini. Şimdi gazdın en alta geldi, en dabana geldiğinde güney tarafını içe doğru gibleye doğru oyarsın ona sapıtma denir. Cenazeyi de oraya doğru yaklaşıdırıllar zaten gömerken” (K5).

Mezarın kazılmasıyla birlikte mezarın tabanına bir sıra mersin ağacının dalı serilmektedir. Bu dalların üzerine ise cenaze yakınlarının hazırlamış olduğu yatak serilip baş bölümüne yastık konulmaktadır (K1, K2, K5, K7, K15). Tüm bu hazırlıklar tamamlandıktan sonra cenaze, yakınları tarafından mezara indirilmektedir. Cenazenin yakınlarının cenazenin yüzünü son kez görmeleri için cenazenin yüzü açılmaktadır. Cenaze yakınlarından biri cenazenin gözüne ve ağzına toprak serpmektedir. Katılımcılar bu ritüelin günümüzde çok fazla uygulanmadığını belirterek bu ritüelin yapılma amacını şöyle anlamlandırmaktadırlar:

“Gözüne toprak gollar, gözünü toprak doyursun deyi. Bu gelenek şimdi galmadı. Dünyadan doyumlu getsin deyi. Gözü dünyada galırmış, insanoğlu doyumsuz olduğundan gözünü toprak doyursun deyi yapılarız şimdi galmadı bu. Şimdi yakınları son kere görsün deyi yapılyo” (K1).

Bu işlem gerçekleştirildikten sonra cenazenin en yakınları ve kirvesi ölenin yüz ve göğüs kısımlarına yağlık atmaktadırlar. Ölümün gerçekleştiği anda da yapılan bu ritüel gömme sırasında da gerçekleştirilmektedir. Katılımcılar bunu ölenle geride kalanların helalleşmesi adına yaptıklarını belirtmektedirler (K1, K2, K5). Ölenin

üzerine yağlık atma ritüeli önceleri sadece kadın mevta için yapılırken günümüzde her ölen için gerçekleştirilmektedir. Kimi katılımcılar bu uygulamanın sadece kadına yapılması gerektiğini (K13, K15) ifade etmektedirler. Önceleri ölenin cinsiyetini gösteren bir uygulama olan ölü üzerine yağlık atma ritüeli günümüzde ise ölenle helalleşme ritüeline dönüşmüştür. Ölenle son helalleşmenin ardından cenazenin yüzü kapatılmakta ve üzerine mevsimine göre uygun bir örtü örtülmektedir.

Katılımcılardan elde edilen verilere göre Nergizlik köyünde ölü gömülürken ölüyle birlikte birtakım eşyalar da ölüne yanına gömülmektedir. Kefenleme bölümünde aktarıldığı üzere Nergizlik köyü Tahtacıları ölülerini kıyafetler giydirerek gömmektedirler. Bunun yanında ölen kişinin sağlığında sevdiği eşyalar varsa bunlar da defin sırasında ölüne yanına konulmaktadır. Ölen kişi sağlığında yanına gömülmesini istediği nesnelere ilgili bir vasiyette bulunduyorsa bu yerine getirilmektedir. Araştırma alanında “*amanat atmak*” olarak adlandırılan bu durum yapılması gereken bir görev olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda cenazenin yanına isteğe göre para (K3), sağlığında kullandığı ve sevdiği herhangi bir eşya (K7), özlemini gidermek adına çocuk ya da torunlarının bir kıyafeti (K6), genç ölmüşse eşinin saçından kesilmiş bir parça (K4, K6) cenazeye birlikte mezara konulmaktadır. Mezara eşya konulması ritüeline eski Türklerin defin ritüellerinde de rastlanmaktadır. Eski Türkler ölenin cinsiyetine, yaşına veya toplumsal statüsüne göre ölen kişinin yanına çeşitli eşyalar koymaktadırlar (Tryjarski, 2011: 294). Araştırma alanında ölenin yanına çeşitli eşyalar koyma uygulaması günümüzde de devam ettirilen bir uygulamadır.

Mezarın içine konulması gereken eşyalar konulduktan sonra cenazenin yatırıldığı yere toprak girmemesi için cenazenin üstü kuzey-güney yönünde çaprazlamasına “*sapıtma tahtası*” olarak adlandırılan tahtalarla kapatılmaktadır. Mezarın üstü kapatıldıktan sonra toprak atma işlemine geçilmektedir. Araştırma alanında mezara kazmayı ilk vuran kimse, ilk toprağı da o atmaktadır. Toprağı atacak olan kişi mezara üç kürek toprak attıktan sonra küreğı yere bırakır, ondan sonra toprak atacak olanlar da sırasıyla üçer kürek toprak atarak bu görevlerini yerine getirirler. Erkekler kürekle toprak atarken kadınlar avuçlarıyla üç defa toprak atarak ölüyle helalleşmektedirler (K6, K7). Mezarın üstüne toprak atma işlemi bittikten sonra mezarın baş ve ayak ucuna tahta dikilmekte ve kefenden çıkarılan ip, baş ve ayak tahtası arasına gerilmektedir. Nergizlik köyünde “*yıl ipi*”, “*gergi ipi*” ya da “*sal ipi*” olarak adlandırılan ve ölüne eşyalarından kesilen kumaşların düğümlendiği bu ip bir yıl içinde gerçekleşmiş bir defin durumunu sembolize etmektedir. Tahtacı mezarlarının karakteristik bir özelliği

olan ve başka bölgelerdeki Tahtacılar tarafından “yel ipi” olarak da adlandırılan bu ip Kehl’e (1995) göre bu dünyadan öbür dünyaya geçişi gösteren kozmik bir yolun sembolüdür. İp üzerindeki renkli kumaş parçaları ise ruh kuşlarını temsil etmektedir. Türk ve Moğol milletlerinde ölümden sonra insan ruhunun kuş görünümünde bedeni terk ettiği inancı bulunmaktadır. Tahtacıların mezarlarına gerdiği yel bayrağının köklerinin de bu inancın günümüze yansması olarak değerlendirilebilir (Kehl, 1995: 112).

4. Nergizlik Tahtacılarında Ölüm Sonrası Ritüelleri

4.1. Ölüyü Anma Ritüelleri

Toplumlar ölmüş olan üyelerini belli aralıklarla anmaktadırlar. Ölülerini anma ritüellerinin asıl amacı geride kalanların ruhsal açıdan rahatlamasına yöneliktir. Bu törenlerin yapılması anma ritüellerine katılanların üzerinde güven verici bir etki yaratmaktadır. Nitekim ölüyü anma ritüellerine katılanlar kendilerinden önce ölenler için yaptıklarının, kendileri öldükten sonra da kendilerine yapılacağını bilincini taşımaktadırlar. Bu yönüyle ölüleri anma törenleri ölümün bir son olmadığını provasına dönüşmektedir (Bauman, 2018: 78).

Nergizlik köyü Tahtacıları ölüm olayı gerçekleştikten sonra ölülerini belli aralıklarla ölen bireyin ardından yemek vererek anmaktadırlar. Ölen bireyin ardından ölenin ruhu için defin olayının gerçekleştiği gün yas yemeği, üçüncü gün üç yemeği, yedinci gün yedi yemeği, kırkıncı gün kırk yemeği ve ölüm olayının üzerinden bir yıl geçmesiyle yıl yemeği verilmektedir.

Araştırma alanında cenazenin defnedildiği gün “yas yeri” yemeği verilmektedir. Yas yeri yemeği hazırlanış zamanı ve yemeğin içeriği bakımından Nergizlik köyünde yaşayan Tahtacıları çevreden ayıran bir özelliğe sahiptir. Yas yeri yemeğinde bazı yiyeceklerin tüketilmesi yasaklanmıştır. Bu yiyecekler arasında et, yumurta, yoğurt, soğan ve acılı yiyecekler bulunmaktadır. Katılımcılar bu gıdaların her birine belirli sembolik anlamlar yüklemektedirler. Buna göre et, keyif verici ve ölünün etini anımsatması (K7, K9, K13) niteliğiyle; yoğurt, yas yerinde olanlar arasında soğukluk sokabileceği (K1, K9) düşüncesiyle; yumurta, canlı olarak kabul edildiğinden (K9); acı yiyecekler, acıyı anımsatması (K2, K9) nedeniyle yas yerine getirilmeyen yiyeceklerdir. Yas yerinde et yenilmemesi kuralı bulunmasına rağmen ölen talibin musahipli olması durumunda bu yasak yas yerine gelmiş musahipli talipler için geçerli olmamaktadır.

Araştırma alanında musahipli bir bireyin ölümü üzerine ölenin ayak ucunda horoz ve kapının eşliğinde koç kurban edilmektedir (K5). Yas yerinde bu kurbanın etlerinden sadece musahipli olan bireyler yiyebilmektedir (K8). Ancak araştırma alanında günümüzde musahipli birey kalmadığı için bu uygulama gerçekleştirilmemektedir.

Yas yeri yemeğinin yapılma zamanı da belirli kurallara bağlanmıştır. Buna göre yas yerine götürülecek olan yemekler yerler mühürlenmeden yani güneşin batış zamanından önce yapılmalıdır (K1, K3). Belirli zaman aralığında yapılmış yemekle birlikte yas yerine gelen her hane yanlarında sofralarıyla birlikte üç ekmek getirmektedirler. Yas yeri yenildikten sonra yemeklerin getirildiği kapların kaba bulaşığı yas yerinde yıkanmadan alınmakta, yas yerine getirilen üç ekmekten biri sofraya sarılarak tekrar eve götürülmektedir. Bu yemek kapları evin dışında ters çevrilerek, ekmek de sofraya sarılı olarak evin dışında bir gün bekletilmektedir. Bu kurallara uyulmadığı takdirde köyden bir ölüm olayının daha gerçekleşeceğine inanılmaktadır (K17). Yörede ölünün elbisesine soyka denilmekte ve soykalar yıkanıp serilmek durumunda kalırsa ters çevrilerek serilmektedir. Bu durum bir benzeme büyüüdür. Kişi ters döndüğü yani hayattan ölüme geçtiği için ölen kişinin elbiselerinin de aynı duruma getirilmesi gerekmektedir. Yemek kaplarının ters çevrilmesi ritüeli de aynı anlama gelen bir uygulamadır.

Yas yeri yemeği; yemeğin hazırlanış biçimi, yemeğin hazırlanış vakti ve yemek sonundaki davranış biçimleriyle içerisinde birçok sembolü barındıran bir ritüel yemeği olma özelliğindedir. Yas yeri yemeğiyle sosyal grup bir araya gelmekte ve yaşlı ailenin acısı bir nebze azaltılmaktadır.

Ölüyü anma ritüellerinden “*ölünün üçü*” araştırma alanında günümüzde de devam ettirilen bir uygulama olup diğer anma ritüellerine göre katılımın az olduğu bir yemektir. Üç yemeğinde ölünün ruhu için herhangi bir yemeğin yapılıp dağıtılması söz konusuysen bu yemekte herhangi bir yasak veya kurban kesme zorunluluğu bulunmamaktadır (K2, K14). Tahtacı kültüründe üç yemeğinden sonra ölenin ruhunun akrabalarının ruhuyla bir araya geleceği inancı bulunmaktadır (Selçuk, 2005: 213). Üç yemeğine benzer bir şekilde ölünün yedisi de araştırma alanında günümüzde devam ettirilen bir uygulamadır. Üç yemeğinde maddi imkânı olanlar Cebrail (horoz) ve koç kurban edip bundan yemekler yapmaktadırlar. Ancak bu zorunlu değildir. Üç yemeğinde olduğu gibi yedi yemeğinde de herhangi bir yemeğin yapılıp dağıtılması söz konusudur. Tahtacı kültüründe yedi yemeğinin ardından cenazenin kefeninden kurtulacağı inancı bulunmaktadır (Selçuk, 2005: 213).

Ölüm olayının üzerinden kırk gün geçtikten sonra ölünün kırkı yapılmaktadır. Ölünün kırkında kurban kesme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu kurbanlardan önce Cebrail olarak isimlendirilen horoz, ardından ise bir koç kesilmektedir. Kesilecek olan kurbanların niceliği bu ritüele katılacak olanların sayısına göre değişebilmektedir (K8, K11). Tahtacı kültüründe ölenin ruhunun kırk gün boyunca sıkıntıda beklediği, kırk yemeği verilerek ölenin ruhunun sıkıntılardan kurtulduğu inancı dolayısıyla kırk yemeğinin verilmesine özen gösterilmektedir (Selçuk, 2005: 213). Ölüm olayının üzerinden bir yıl geçtikten sonra ölenin yılı yapılmaktadır. Ölenin yılında yapılan ritüel, kırkında yapılan ritüelle aynı olmakla birlikte yapılması zorunlu değildir. Araştırma alanında mezarın yenilenmesi için ölünün yılının beklenmesi, bu ritüelin de yapılmasına özen gösterilmesini doğurmaktadır.

4.1.1. Dardan İndirme (Kırk Yemeği)

Nergizlik köyü Tahtacıları, ölüm olayından kırk gün geçtikten sonra ölünün dardan indirilmesi ritüelinin yapılmasını zorunlu olarak görmektedirler.

Alevi inanç sisteminde beklenmedik bir şekilde ve zamanda ortaya çıkan, periyodik ve takvimsel olarak tekrarlanma özellikleri olmayan birçok kriz ritüeli bulunmaktadır. Alevi inanç sisteminde bu ritüellere önlem ya da korunma amaçlı başvurulmaktadır. Bu ritüeller ortaya çıkma ihtimali yüksek olan krizlere karşı bir önlem alma ve doğabilecek herhangi bir sorundan korunma amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu kriz ritüellerinden biri de “*Dardan İndirme Cemi*” ya da “*Dar Kurbanı Cemi*” adlı cem ritüelleridir. Bu cem, ölen bireyin ardından gerçekleştirilen ve doğrudan ölenin geride kalan yakınlarını da ilgilendiren herhangi bir takvime bağlı olmayan bir ritüeldir (Akın, 2017: 58).

Geleneksel cem ritüellerini gerçekleştiren Alevi topluluklarında Dar Kurbanı Cem ritüeli adıyla bilinen bu ritüel, musahipli bir Alevi bireyin yol kardeşleriyle helalleşmesi amacıyla yapılmaktadır. Dolayısıyla musahibi olmayan bir bireyin Dar Kurbanı Cemi yapılmamaktadır. Aynı zamanda musahipli olup düşünün ilan edilmiş bir talibin de Dar Kurbanı Cemi yapılmamaktadır. Dar Kurbanı Cemi cenazenin defnedilmesinin üstünden kırk gün geçtikten sonra yapılmaktadır. Gelenekte ölen musahipli her bir Alevi birey için Dar Kurbanı Cemi yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Dar Kurbanı Cemi'nin yapılabilmesi için en az bir hayvanın kurban edilmesi gerekmektedir (Ersal, 2016a: 449-450). Dardan indirme cemi Alevi inançlı topluluklarda yerine getirilmesi gereken önemli bir cem olarak görülmektedir. Bunun nedeni ise dardan indirme cem

ritüeli vasıtasıyla ölen ile topluluktaki canların helalleşmesinin sağlanmasıdır. Bunun yapılmaması durumunda ölü yakınlarının kul hakkına riayet etmedikleri düşünülmekte ve ölü yakınlarının yolun gereklerini yerine getirmediklerini inanılmaktadır (Coşkun, 2013: 277).

Araştırma alanında dardan indirme ya da kırk yemeği, ölüm sonrası ritüelleri arasında çok önemli bir yer işgal etmektedir. Kırk yemeği ölen bireyin yakınları tarafından verilmesi zorunlu bir yemek olarak görülmektedir. Nergizlik köyünde dardan indirme ölen tüm Tahtacı bireyler için icra edilmektedir. Ölenin kırkının yapılabilmesi için musahipli ya da ikrarlı olma şartı bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise araştırma alanında günümüzde musahiplik geleneğinin ve ikrar verme ritüellerinin olmamasıdır. Tüm bu nedenlerle Nergizlik köyünde dardan indirme cem ritüeli, ölünün kırkı yemeğine dönüşmüştür. Ölünün kırkının yapılabilmesi için Hacı Emirli Ocağından bir ocakzadenin bulunup ocakzadenin süpürge, el suyu ve sofrta hizmetlerini yapan hizmet sahiplerine hayırlı verilmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

Kırk yemeğinde mutlaka kurban kesilmektedir. Bu kurbanlardan öncelikle Cebrail kurbanı, ardından koç kesilmektedir. Horoz kesilmediği takdirde kırk yemeğinin kabul edilmeyeceğine dair inanç bulunmaktadır. Katılımcılar önce horoz kurban edilmesinin nedenini şöyle anlamlandırmaktadırlar:

“Nuh peygamberin gemisi Demirgazığin başına oturduğunda Demirgazığin başında ötmüş horoz ondan önce o kurban edilmiş” (K2).

Cebrail, Alevi inanç sistemine göre kurbanın delili sayılmaktadır. Hazreti Muhammet Miraç’a çıktığında ona dört büyük melekten biri olan Cebrail’in eşlik ettiğine inanılmaktadır. Bu bakımdan Cebrail, Alevi inanç sisteminde bir rehber yani yol göstericidir. Hakk’a ulaşmanın yolu Cebrail’den geçmektedir. Bu bakımdan Hak için kesilen kurbanların delili de Cebrail olarak adlandırılan horoz kurbanı olmaktadır (Ersal, 2016a: 235-236).

Horozun tığlanması ardından koç tığlanmaktadır. Kesilen kurbanların ölünün yolda olduğuna şahitlik edecek olmasından dolayı kurban kemiklerinin tam olmasına özen gösterilmekte, kurbanın kemikleri kırılmamaya çalışılmaktadır (K9).

Kurbanlar kesilip yemekler hazırlandıktan sonra dardan indirmenin yapılacağı mekân hazırlanmaktadır. Bu mekânda dede ve dede soylu bireylerle birlikte genellikle yetişkin erkek bireyler bulunmaktadır. Geri kalan kişiler evin içinde ve dışındaki müsait

yerlere kurulan sofraların etrafında beklemektedirler. Dede ve halkada bulunanların hazır olmasıyla birlikte araştırma alanında “*ortayı çalmak*” olarak adlandırılan ve geleneksel yapıda “*car hizmeti*” olarak adlandırılan süpürge hizmetine geçilmektedir. Süpürgeci eline çam dallarından yapılan bir süpürge alarak meydana çıkmaktadır. Meydana çıkan süpürgeci, öncelikle dedenin önünde niyaz etmektedir. Ardından önce darda durup dedenin izniyle birlikte dedenin önünü “*ya Allah ya Muhammed ya Ali*” diyerek üç defa süpürmektedir. Yer süpürüldükten sonra süpürge koltuğunda dara duran süpürgeciye dede “*Allah, Allah, Allah. Darın dar olsun, yüzün ak olsun, hizmetin kabul olsun, Şab-ı Merdan yardımcın olsun.*” diyerek duasını vermektedir.

Süpürge hizmeti manevi temizliği temsil eden bir hizmet olup bu hizmetten sonra meydanın manevi olarak temizlendiği kabul edilmektedir. Süpürge hizmeti aynı zamanda bir sonraki hizmetin yapılabilmesi için bir hazırlık aşamasıdır (Ersal, 2016a: 215).

Süpürge hizmetinden sonra icra edilmesi gereken diğer bir hizmet ise el suyu hizmetidir. Bu hizmet kırk yemeğinde sofraya kurulmadan önce gerçekleştirilmekte, hizmetin sahibine “*sucu*” adı verilmektedir. Sucu elindeki su kabıyla birlikte dardan indirilmenin gerçekleştirileceği mekâna girerek önce ocağa su damlatılmaktadır. Ancak katıldığımız ve dardan indirilmenin gerçekleştirildiği hiçbir mekânda ocak olmadığı için ocağa dökülmesi gereken su ya sobanın içinde damlatılmış ya da klimanın altındaki bölüme damlatılmak suretiyle bu uygulama gerçekleştirilmiştir. Ocağa su damlatıldıktan sonra önce dedenin, ardından dedenin sağında ve solunda bulunan dede soylu bireylerin ellerine su dökülmektedir. El suyu hizmeti dedenin sağından başlamak suretiyle halkada bulunan tüm bireylerin ellerine birkaç damla su dökülerek devam ettirilmektedir. El suyu hizmetinde eller tamamen yıkanmamaktadır. El suyunun buradaki amacı manevi temizliktir. El suyu hizmetçisi halkada bulunanların hepsinin ellerine su döktükten sonra elinde bulunan su kabı ve omzuna attığı havluyla birlikte meydana çıkıp dara durmaktadır. Dede “*Allah, Allah, Allah erenlerin yunağı pak ola, sırlar daim ola, günablar affola, Selman-ı Pak efendimizden şefaata ola. Nutuk bizden nefes bizden ola. Gerçeğe hü müimine ya Ali.*” diyerek el suyu hizmetini yapan hizmetçiye duasını vermektedir. Sucu, hizmeti bittikten sonra elindeki su kabını, tepsiyi ve havluyu uygun bir yere bırakarak tekrar meydana gelip dara durmaktadır. Dede “*Allah, Allah, Allah. Hizmetin saf ola, erenlerin imanı pak ola, Seyyid-i Selman’ın geçmiş kerameti üzerine ola, gerçeğe hü.*” diyerek duasını verir ve hizmeti biten hizmetçi yerine geçmektedir.

El suyu hizmeti yapıldıktan sonra dede soylu ocakzade sofranın kurulmasına müsaade etmektedir. Sofrayı ya bu işleri bilen bir talip ya da kırk yemeğini veren ev sahibi kurmaktadır. Eğer ev sahibi Hacı Emirli sülalesinden bir bireyse ocaklı aileden olması nedeniyle sofrayı kuramamaktadır. Araştırma alanında dardan indirmede gerçekleştirilen süpürge, el suyu ve sofrta hizmetlerini sadece talip topluluğundan bireyler yapabilmektedir (K5, K17). Kırk yemeğinde sofrta önce dedenin önünde kurulmaktadır. Sofracı dedenin önüne sofrayı kurduktan sonra dede hayırlı vermektedir.

“Allah, Allah, Allah diyelim. Geldi rıza lokması Hak verdi, biz yiyelim. Nimeti Celilullah, bereketi Halilullah. Şefaata eyle ya Resulullah. Erenler sofrası pırlar lokması geldi. Arta eksilmeye, taşta dökülmeye. Yiyenlere helal, getirenlere delil ola. Hakk’a yürüyen canımızın ahret azığı ola. Lokma sahibinin lokması, kurban sahibinin kurbanı Hakk’ın dergahına yazıla. Kazanıp getireni, pişirip yedireni Hak saklaya, Hızır bekleye. Bir daha ağrı, acı, elem, keder görmeye. Yüce Allah cümlemize sağlık, huzur, mutluluk vere. Gökten hayırlı rahmetini, yerden hayırlı bereketini eksik etmeye. Üçler, beşler, yediler, on iki imamlar, on dört masum paklar, on yedi kemerbestler, Kırklar, gaip erenler, evliyalar, Hızır Aleyhisselam, bozatlılar, Gani Baba, ceddin Sultan İbrahim Baba yüzü suyu hürmeti için. Pirim Ali, Hünkâr Hacıbektaş Veli yüzü suyu hürmeti için Hakk’a yürümüş olan canımıza şefaata eylesin. Menziline, makamını cennet eylesin. Duası bizden kabulü Allah’tan, şefaati Muhammed Mustafa’dan. İtaati Şah-ı Merdan Ali’den ola. Gerçeğin demine hüü ya Ali.”

Dede hayırlı verdikten sonra kırk yemeğini veren cenaze sahibine horozun döşünden, sağ bacağınan ve koyunun döşünden bir lokma yaparak yedirmektedir. Daha sonra dede horozun döşünden, horozun bacağınan ve koyunun döşünden birer lokma alıp yemeği başlatmaktadır. Dede yemeğe başlamadan kırk yemeğinde bulunanların yemeğe başlaması mümkün değildir. Yemek boyunca dedenin olduğu mekânda su içilmemektedir. Dede, İmam Hüseyin’in susuz olarak şehit düşmesinden dolayı su içilmesinden kaçınıldığını belirtmektedir (K8).

Yemekler bitirilip sofradaki yemekler kaldırıldıktan sonra halkada bulunanlar sofranın ucundan tutmak suretiyle sofraya niyaz etmektedirler. Ardından dede son sofrta duasını vermektedir.

“Allah, Allah, Allah, Allah diyelim. Geldi Ali sofrası, destur şab diyelim. Dolsun, taşmasın; yensin, eksilmesin. Üçler, beşler, yediler, on iki imamlar, on dört masumlar yüzü suyu hürmetine; Pir Sultanların, Abdal Musaların yüzü suyu hürmetine milletimizi, devletimizi, silahlı kuvvetlerimizi iç ve dış düşmanlardan koru ya Rabbi. Ya Rabbi bu dünyayı da hastalıklardan kurtar, onu da sen yarattın. Ya Rabbi Hasan, Hüseyin’in yüzü suyu hürmetine; on iki imamların yüzü suyu hürmetine, Fatma Anamızın yüzü suyu hürmetine; dünyadan gelmiş geçmiş erenlerin, iyi kimselerin yüzü suyu hürmetine; ilk peygamberden son peygambere kadar gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin yüzü suyu hürmetine; kurban gönderdiğin Hazreti İsmail’in yüzü suyu hürmetine; üstadımız Ali pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli’nin yüzü suyu hürmetine yemeğimizi kabul eyle, soframıza Halil İbrahim bereketi ver. Gerçeğe hü ya Ali.”

Sofra duasının ardından sofralar toplanmaktadır. Peşinden sofranın kurulmadan önce yapıldığı gibi tekrar el suyu hizmeti yapılmaktadır. El suyu hizmeti bittikten sonra hizmet sahibine dede, duasını vermektedir. “Allah, Allah, Allah. Hizmetlerin saf ola, kazançlı bol ola, erenlerin imanı pak ola, Fadime Anamız şefaatin ola, Hünkâr Hacı Bektaş Veli duacın ola, gerçeğe hüü ya Ali.” Duanın ardından dede, elini öperek elinden niyaz almaktadır. El suyu hizmetçisi ise yere niyazda bulunarak hizmetini tamamlamış olmaktadır. Bu hizmetlerden sonra dardan indirme ritüelinden önce çıkarılmış olan çoraplar giyilebilmekte ve ritüel boyunca içilmeyen su içilebilmektedir.

Nergizlik köyü Tahtacıları, dardan indirme ritüelini ölümden sonra ölen kişi adına yapılması gereken bir ritüel olarak görmektedirler. Dardan indiriminin yapılmaması halinde ölenin ruhunun azap içinde olacağına dair bir inanç bulunmaktadır (K2, K5, K8, K17). Aynı zamanda araştırma alanında Aleviliğin yola girmedeki temel unsurlarından ikrar verme ve musahip olma ritüellerinin olmaması katılımcıların Alevi kimliklerini ölüm ritüelleri üzerinden anlamlandırmalarında etken olmaktadır. Nitekim Aleviliğin temel ibadeti olan cem ve cemde yürütülen hizmetlerden süpürge, el suyu ve sofranın hizmetleri günümüzde sadece dardan indirme ritüelinde uygulanmakta ve bunlar cem ibadetinin bir parçası olarak yaşatılmaya devam ettirilmektedir.

4.2. Mezar Ziyareti Ritüeli

Hayatın geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm, istenmeyen bir duruma geçişi ifade etmektedir. Bu nedenle halk kültüründe ölüm, korkulan ve çoğu zaman da adı ağza dahi alınmak istenmeyen bir olgudur. Ölümün korkutucu olması onun etrafında birçok inanç ve uygulanmanın doğmasına neden olmuştur. Bu anlamda ölümü anımsatan mekanlar, bir nevi kutsal alan değerini görmektedir. Bu

mekanlardan biri mezarlardır. Mezarlar atalar kültüyle de anlam kazanarak birtakım uygulamaların gerçekleştirildiği yerler olmuştur. Bu uygulamalardan bazıları ölüm sonrası gerçekleştirilmektedir ve bunlardan biri mezarlık ziyaretidir (Karakaş, 2020: 27). Tahtacı Alevilerinde de ölüm odaklı birçok ritüel bulunmaktadır. Bu ritüellerden bir kısmı ölüm olayından sonra mezarlık başında gerçekleştirilmektedir. Çanakkale Ayvacık Uzunalan köyü Tahtacıları mezarlık ziyaretlerini gerçekleştirirken ölünün sağlığında sevdiği meyve ve içecekleri mezarlığa götürüp kabrin üstüne bırakmaktadırlar. Özellikle mezarda yatan birey sağlığında içkiyi seviyorsa o kişinin mezarı başında içki içilip her kadehte mezara da bir miktar içki dökülmektedir (Ersal, 2016b: 141). Nergizlik köyünde Tahtacıların en önemli ziyaret yeri köyün mezarlığıdır. Katılımcılar belirli zamanlarda köy mezarlığını ziyaret ederek mezarlık etrafında çeşitli ritüelleri gerçekleştirmektedirler. Mezarlık ziyareti ölüm olayından sonra yapılmakla birlikte bayram arifelerinde de yapılmaktadır. Bayram arifesinde gerçekleştirilen mezar ziyareti toplu yemeklerin yendiği bir ritüel olarak görülmektedir.

Arife günü öğlene doğru Tahtacı topluluğu mezarlarını ziyaret etmektedirler. Öncelikle her aile kendi yakınlarının yattığı mezarları temizleyip mezar taşına yeni aldıkları yağlıkları bağlamaktadırlar. Mezar taşına bağlanan yağlık ölen yakınlarla getirilmiş bir hediye anlamı taşımaktadır. Mezar üzerinde yapılması gereken mezara su dökme, mezarın üzerine murt yaprağı ya da mevsimine göre türlü çiçekler koyma ve yağlık bağlama uygulamaları yapıldıktan sonra mezar etrafına sofralar serilmektedir. Mezarlığa gelen her aile mensup olduğu sülaleden diğer ailelerle birlikte bir bölük oluşturup sofralarını birleştirmektedirler. Öyle vakti serilen ve birleştirilen bu sofralarda belli sembolik yiyecekler yenilmektedir. Bu sembolik yiyeceklerin başında “kömbe” gelmektedir. Mezarlık etrafına serilen sofralarda birçok farklı yiyecek bulunmasıyla birlikte kömbe olmaksızın sofraya kurulamamaktadır. Kömbe araştırma alanındaki Tahtacılar için ritüelik bir yemektir. Kömbenin kesilip dağıtılmasında belirli kurallar bulunmaktadır. Bunların başında kömbenin elle bölünüp dağıtılması gelmektedir. Dolayısıyla kömbeye bıçak vurulamamaktadır.

“Bir de bizim arife günleri mutlaka yemeğimiz olur. Arife günü bütün millet mezarlığa toplanır, mezarlıkta duasını yapar ziyaretini eder. Ondan sonra mezarlığın kenarındaki boş yerlere herkes getirdiği örtülerini serer. Mezarlıkta yatan yakınlarımızın canı için orada yemek veririz. Orda da genellikle kuru yemekler olur pasta olur, börek olur, çörek olur işte sarma dolma olur. Ama illaki olmazsa olmaz diyeceğim kömbemiz olur mutlaka, kömbe olmazsa olmaz. Kömbeyi de öyle ne bıçağınan ne pölmek. Elimiznen pölerik” (K4).

Katılımcıların mayalı hamuru bir tepsiye yayıp üzerine susam ve biraz şeker atarak fırında pişirmeleri sonucu elde ettikleri kömbeyi, mezarlık ziyaretine gelenlere dağıtmaları atalara sunulan kansız kurban olarak değerlendirilmektedir. Mezarlık ziyaretinde kömbe, ataların ruhlarını hoş tutmak amacıyla bu kutsal mekâna gelen her Tahtacı grup tarafından pişirilip dağıtılmaktadır.

Sofra kurulan mekânda yemekler yenildikten sonra yemeğe katılanların başına şeker atılarak “saçı” yapılmaktadır. Mezar ziyareti sırasında ziyarete gelenlerin başına şeker atılması Nergizlik köyü Tahtacılarının ata ruhlarına sunduğu kansız kurbanlardan biridir. Saçı Türk dilli halklarda, bireylerin kendi çalışıp kazandıkları en kıymetli ve en kutsal ürünlerden oluşmaktadır. Saçı geleneği Şaman inançlarında da bulunmakta olup saç yapmanın amacı insanın çevresini sarmış iyi ruhları memnun etmek ve kötü ruhlardan korunmaktır (İnan, 2020: 99-102). Nergizlik köyü Tahtacılarının mezar ziyaretinden sonra mezar etrafına kurmuş oldukları sofralarda yemekler yemeleri ve bu yemekten sonra şeker saçarak saçı yapmaları ölmüş atalardan korunma ve iyilik talep etmelerinin günümüze yansımalarıdır.

Sonuç

Bu çalışmada Nergizlik köyü Tahtacılarının hayatın geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölümle ilgili inanışları çerçevesinde gerçekleştirmiş oldukları ritüeller ele alınmıştır. Konu kapsamında katılımcıların ölüm öncesi, sırası ve sonrasıyla ilişkili inanışları çerçevesinde oluşturmuş oldukları ritüeller ve bu ritüellere vermiş oldukları sembolik anlamların ne olduğunu anlamak amaçlanmıştır. Çalışmanın gerçekleştirildiği Nergizlik köyü, Alevi inançlı Tahtacıların yaşadığı bir yer olup ölüme dair zengin bilgilere sahiptir. Bu anlamda katılımcılara Tahtacıların ölüm ritüellerini nasıl anlamlandırıp gerçekleştirdiklerine dair problem cümlesinden hareket edilmiştir.

Nergizlik köyü Tahtacılarında ölüm öncesinde ölümü düşündüren ön belirtiler ve kaçınmaların kültürel anlamlarının ne olduğuna ilişkin sorulan alt problem cümlesinin sonucunda, katılımcıların ölüme ilişkin anlamlandırmalarının toplumsal etkileşim sürecinde şekillendiği ortaya çıkmaktadır. Hayvanların bazı davranışları, rüyada görülenler, görünmeyen varlıkların görünüşü, yiyeceklerin ölümle ilişkili anlamlarının ölümün ön belirtisi olması bireylerin tecrübeleri sonucunda anlam kazanmaktadır. Bu tecrübeler sonucunda ölümü sembolize eden belirtileri uzaklaştırmak amacıyla birtakım ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bireylerin sosyal etkileşim süreci içinde edinmiş oldukları tecrübeler ile sembollere verdikleri anlamlar, bazı ritüellerin yapıp

yapılmamasında önem taşımaktadır. Bir grup için gerçekleştirilmesi gereken bir ritüel, başka bir grup için ölüm getirici bir anlama sahip olabilmektedir. Örneğin Nergizlik köyünde bir kadının ölümü sonrasında saçının kınalanması araştırma alanında yaşayanların büyük çoğunluğu tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine inanılan bir ritüeldir. Ancak araştırma alanındaki bir aile sağlıklarında ve öldükten sonra saçlarına kına yaktırmamaktadırlar. Söz konusu aile kendilerine kına yakıldığında başlarına içinde ölümün de dahil olduğu felaketlerin geleceğine inanmaktadırlar. Bu aile saçlarına kına yakmayarak ölümden de kaçınmış olmaktadır. Burada anlamlandırmanın bireylere göre farklılıklar gösterebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Aynı inanç ve kültürü yaşayan topluluk, etkileşim süreci içerisinde eylemlere birbirinden farklı sembolik anlamlar yükleyebilmektedirler. Bir grup için ölen Tahtacı kadınının öbür dünyada tanınmasını sağlayacak bir sembol olan kına yakma uygulaması, başka bir grup için ölüm getirici bir sembol anlamı kazanabilmektedir. Ölüm öncesine dair yapılan kimi ritüeller sosyal hayattaki değişmelere paralel olarak günümüzde ya gerçekleştirilmemekte ya da günümüz şartlarına uygun hale getirilerek uygulanmaktadır.

Nergizlik köyü Tahtacılarında ölüm sırasında yapılan ritüellerin ne olduğuna yönelik sorulan alt araştırma problemi cümlesi sonucunda Tahtacıların ölüm sırası ritüellerinin bir kısmının ölü bedeni üzerinde bir kısmının ise ölüyle ilişkili mekanlar çevresinde gerçekleştiği sonucuna varılmıştır. Bu ritüeller ölmekte olanın canını kolay teslim etmesi, ölenin kadınsa kınalanması, ölenin boyunun bir iple ölçülmesi, ölünün bir gece evde bekletilmesi, ölenin yıkanması, giydirilip kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması ve defnedilmesini de kapsayan birtakım sembolik eylemler dizisinden oluşmaktadır. Bu ritüellerin yapılmasının odak noktasını katılımcıların inanç temelleri, kültürleri ve ölenin cinsiyeti gibi etmenler belirlemektedir. Katılımcıların Tahtacı bir topluluğun üyesi olmaları kendini ölünün beklenmesi, ölünün giydirilmesi, cenazenin defin vakti ve cenazenin gömülmesi sırasında cenazenin yanına konan eşyaların sembolik anlamlarıyla göstermektedir. Ölenin cinsiyetiyle ilgili sembollerde ölenin belli yerlerine kına yakılması, tabutun üzerine gelinlik ve çeyizlik eşya konulması, mezarın göğüs hizasına kadar kazılması ölenin kadın olduğunu; tabut üzerine bayrak konulması ölenin genç bir erkek olduğunu, mezarın bel hizasına kadar kazılması ölenin erkek olduğunu sembolize eden etmenlerdir. Bunların yanında mezarla ilgili ritüeller, Tahtacı kimliğini gösteren ve topluluğu çevreden ayıran bir nitelik taşımaktadır. Mezar üzerine çekilen yıl ipi bir yıl içinde ölmüş bir Tahtacıyı sembolize etmektedir.

Nergizlik köyü Tahtacılarında ölüm sonrası gerçekleştirilen ritüellerin ne olduğuna yönelik sorulan alt problem cümlesi sonucuna göre topluluk, ölüm sonrasında birlikte hareket ederek geleneklerini yaşatmakta ve gündelik hayata geçişe hazırlanmaktadır. Gündelik hayata geçiş belli yasakların olduğu yas yemeğiyle başlamakta, ölünün canı için verilen üç ve yedi yemeğiyle devam etmektedir. Üç ve yedi yemeğine verilen önem günümüzde azalmışken yas yeri yemeğine verilen anlam önemini korumaktadır. Ölüyü anma ritüellerinden dardan indirme ritüeli, ölüm olayının ardından kırk gün geçtikten sonra gerçekleştirilmekte ve Nergizlik köyü Tahtacılarının kendilerini Alevi kimliğiyle anlamlandırmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Dardan indirme ritüeline verilen anlamın önemi araştırma alanında Aleviliğin yola girmedeki temel unsurlarından olan ikrar verme ve musahip olma ritüellerinin gerçekleştirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Kırk yemeğinde gerçekleştirilen hizmetlerden süpürge hizmeti, el suyu hizmeti ve sofrta hizmetlerinin varlığı Alevi inanç sisteminin temel ögesi cemin önemli unsurları olarak kendine dardan indirme ritüelinde yer bulabilmektedir. Katılımcıların kimliklerini anlamlandırmalarındaki bir diğer önemli ritüel, bayram arifesinde ve Hıdırellez’de gerçekleştirilen mezar ziyareti ritüelidir. Mezar ziyaretinde mezar etrafına sofrta serilip yemek yenilmesi, yemekten sonra yemeğe katılanlar üzerine saç yapılması Tahtacı topluluğunun sosyal etkileşime girmesini ve topluluğun kültürünü yaşatarak gelecek nesillere aktarmasını sağlamaktadır.

Nergizlik köyü Tahtacılarının ölümle ilgili ritüelleri geçmişten günümüze kendilerine özgü nitelikleriyle gerçekleştirilmektedir. Toplumsal değişimler ve özellikle teknolojik gelişmelerden etkilenen grubun ölüme ilişkin ritüellerinde de değişimler olmuş, kimi ritüeller de bu değişimlerden payını alarak yok olmuştur. Günümüzde uygulanmayan ölünün suyunun ırmaktan bakire bir kız tarafından getirilmesi, ölen musahipli bireyin öldüğü mekânda Cebrail ve koç kesilmesi gibi ritüellerin nasıl gerçekleştiği katılımcılar tarafından bilinmektedir. Nitekim katılımcılar yaşamlarının belli dönemlerinde bu ritüellere katılım gerçekleştirmişlerdir. Topluluğun ölümü anlamlandırma biçimi kültürel köklere sadık kalındığının göstergesidir. Ölüme ilişkin ritüellerdeki değişim ise kültürel köklerden kopuş olarak görülmemekte sosyal etkileşim içinde meydana gelen olağan değişimler olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak Adana Nergizlik köyü Tahtacıları ölüme ilişkin ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrasında birçok ritüel gerçekleştirmektedirler. Tüm bu ritüeller Tahtacı kültürü ve Alevi inancı çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Ölünün bir gece bekletilmesi, ölünün kıyafet giydirilip defnedilmesi, mezarın içine ölünün

sağlığında sevdiği ve konulmasını vasiyet ettiği eşyaların konulması, mezar üzerine yıl ipi çekilmesi, yas yeri yemeği yenilmesi, dardan indirme ritüeli Nergizlik köyü Tahtacıları tarafından devam ettirilen ve topluluğu çevreden ayıran etmenler olarak değerlendirilmektedir. Ölüme dair birçok ritüel gerçekteşiren topluluk, her inanış ve ritüele belli sembolik anlamlar katmaktadır. Topluluk, her ne kadar bazı ritüelleri günümüzde gerçekteşirmese de sosyal etkileşim süreci çerçevesinde ölümlle ilgili ritüellerinin çoğunu korumakta, gerek duyulduğunda köklerinden sapmamak şartıyla toplumsal uzlaşma çerçevesinde bazı ritüellerde değişiklik yaparak varlığını ölüm ritüelleri üzerinde anlamlandırmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKIN, B. (2017). Alevi Cem Ritüellerinin Sınıflandırılması Sorunu ve Yeni Bir Sınıflandırma Önerisi. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek İnançlar* (ss. 45-61). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü.
- AKIN, B. ve BAHARLU, İ. (2022). *Erbâbü'l-Tarîk: XVII. Yüzyıl'a Ait Bir Kalenderî Erkânname'si*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2018). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAYAT, F. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi II*. İstanbul: Ötügen.
- BİÇEN, H. Y. (2005). *İnanışları ve Gelenekleriyle Tahtacılar*. Ankara: Tekağaç Yayıncılık.
- ÇERİBAŞ, M. (2004). *Kadirli ve Çevre Folklorunda Eski Türk İnançlarının İzleri*, (Tez No. 145857) [Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- COŞKUN, N. Ç. (2013). Alevi-Bektaşî Geleneğinde Dârdan İndirme Cemi ve Bu Cemin Toplum Yaşamındaki Önemi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (65), 271-280.
- COŞKUN, N. Ç. (2013). Tahtacılar ve Tahtacı Ocaklarına Bağlı Oymakların Yerleşim Alanları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (68), 33-54.
- ÇIBLAK, N. (2005). *Mersin Tahtacıları. -Halk Bilimi Araştırmaları-*. Ankara: Ürün Yayınları.
- DUMAN, A. Z. (2019). *Aydın Yılmazköy Yöresi Tahtacılarında Geçiş Dönemleri*. (Tez No. 552815) [Yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- ELİADE, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. Çev. L. Arslan. İstanbul: Kabalı Yayınevi.
- EREN, M. (2010). Sembol Dilinin Bir Örneği Olarak Rüya: Türk Kültüründe Ölüme Yorumlanan Rüya. *Turkish Studies*, 5(4), 1074-1099.
- ERGİN, M. (1974). *Şecere-i Terâkime (Türklerin Soy Kütüğü, Ebülgazi Bahadır Han)*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Dizisi.
- ERGUN, M. (2015). Geleneksel Kültürümüzde Defin Kazanı. S. Sakaoğlu, M. Aça, P. Ergun (Ed.), *Aile Yazıları/8*. (s. 369-378). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- ERSAL, M. (2013). *Alevi-Bektaşî İnanç Sisteminde Hiyerarşik Yapı: Çubuk Havzası Aleviliği Örneği*. (Tez No. 349167) [Doktora tezi, Ege Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- ERSAL, M. (2016a). *Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi: -Çubuk Havzası Örneği-*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- ERSAL, M. (2016b). Alevi İnanç Sisteminde Dem Kültü ve Dem Geldi Semahları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (77), 127-174.
- FROMM, E (1992). *Rüyalar, Masallar, Mitoslar*. Çev. A. Arıtan ve K. H. Ökten. İstanbul: Arıtan Yayınevi.

- GOODY, J. (2018). *Mit, Ritüel ve Söz*. Çev. D. Sezgi. İstanbul: Küre Yayınları.
- İNAN, A. (2020). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- KARAKAŞ, R. (2020). Kutsal Mekânlarda Tezahür Eden Geçiş Dönemi Ritüelleri (Dicle Bölümü Örneği). B. Akın (Ed.), *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği)-1*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- KARAOĞLAN, H. (2017). Ruhla İlgili İnanışlar. D. Arık ve A. H. Eroğlu (Ed.), *Halk İnançları El Kitabı*. (s. 363-382). Ankara: Grafiker Yayınları.
- KEHL, K. (1995). Tahtacı Geleneklerinde İslam Dışı Öğeler. Ç. Yetkin, G. Ercenk (Oturum başkanı), *1. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tabtacılar) Sempozyumu Bildirileri* (ss.107-114). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KELLEHEAR, A. (2012). *Ölümün Toplumsal Tarihi*. Çev. T. Kılınc. Ankara: Phoenix Yayınları.
- LEVY-BRUHL, L. (2020). *İlkel Topumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler* Çev. O. Adanır. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- NEUMAN, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Çev. S. Özge. İstanbul: Yayınodası.
- ÖRNEK, S. V. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTÇF Yay.
- SAĞIR, A. (2017). *Ölüm Sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- SAMSAKÇI, M. (2012). Türk Kültür ve Edebiyatında Tuz ve Tuz-Ekmek Hakkı. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 36 (36), 181-199.
- SELÇUK, A. (2005). *Tabtacılar, Mersin Tabtacıları Üzerine Araştırma*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- TRYJARSKÍ, E. (2011). *Türkler ve Ölüm*. Çev. H. Er. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- TÜRKMEN, F. (1991). Batı Anadolu'da Doğumdan Ölümüne Bazı İnanmalar Üzerine. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 21-29.
- YAMAN, M. (2012). *Alevilikte Cenaze Hizmetleri*. İstanbul: Can Yayınları.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÖRNEKLEMİN ÖZELLİKLERİ

- K1. Erkek, 62 yaşında, evli, orman işçisi, ilkokul mezunu.
K2. Kadın, 62 yaşında, evli, orman işçisi, ilkokul mezunu.
K3. Kadın, 76 yaşında, evli, ev hanımı (orman işçiliği yapmış), okuryazar değil.
K4. Kadın, 62 yaşında, evli, ev hanımı (orman işçiliği yapmış), okuryazar değil.
K5. Erkek, 83 yaşında, evli, emekli orman işçisi, ilkokul mezunu.
K6. Erkek, 69 yaşında, evli, emekli orman işçisi, ilkokul mezunu.
K7. Erkek, 78 yaşında, evli, emekli öğretmen (orman işçiliği yapmış), üniversite mezunu.
K8. Erkek, 78 yaşında, evli, emekli orman işçisi, ilkokul mezunu.
K9. Kadın, 68 yaşında, evli, orman işçisi, ilkokul mezunu.
K10. Kadın, 74 yaşında, evli, orman işçisi, okuryazar değil.
K11. Kadın, 63 yaşında, dul, orman işçisi, ilkokul mezunu.
K12. Kadın, 41 yaşında, evli, orman işçisi, ilkokul mezunu.
K13. Kadın, 76 yaşında, dul, ev hanımı (orman işçiliği yapmış), okuryazar değil.
K14. Kadın, 41 yaşında, evli, ev hanımı (orman işçiliği yapmış), ilkokul mezunu.
K15. Kadın, 59 yaşında, evli, orman işçisi, ilkokul mezunu.
K16. Erkek, 67 yaşında, evli, dikme dede (orman işçiliği yapmış), ilkokul mezunu.
K17. Erkek, 69 yaşında, evli, emekli orman işçisi, lise mezunu.